

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ХАРКІВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В.Н.КАРАЗІНА

ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ

КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ
(повна назва кафедри)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СІМЕЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ПАРТНЕРІВ З
РІЗНИМИ АКЦЕНТУАЦІЯМИ ХАРАКТЕРУ

Студентки 2 курсу групи ЗПС-62, другого
(магістерського) рівня вищої освіти освітньо-
професійної програми «Психологія» за спеціальністю
053 – ПСИХОЛОГІЯ

ПЕТРОВИЧ А.О.

_____ (прізвище та ініціали)

Керівник: канд. психол. наук, доц.

ЗУСВ І.О.

_____ (посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Чотирьохрівнева шкала оцінювання _____

Кількість балів: _____

Члени комісії _____
_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ	
ВСТУП.....	2
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ ТА СІМЕЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ.....	6
1.1. Теоретичні уявлення про акцентуації характеру в психології: визначення, класифікації, підходи.....	6
1.2. Подружня взаємодія як психологічний феномен: структура і динаміка....	13
1.3. Психологічний вплив акцентуацій характеру на подружнє спілкування та регуляцію стосунків.....	24
Висновок до першого розділу.....	28
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ....	29
2.1. Обґрунтування вибору методик і вибірки.....	29
2.2. Характеристика діагностичних методик.....	33
2.3. Етапи та процедура дослідження.....	35
Висновки до другого розділу.....	36
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	38
3.1. Характеристика профілю акцентуацій характеру в обстежених подружніх парах.....	38
3.2. Особливості сімейної взаємодії у партнерів з різними типами акцентуацій..	39
3.3. Аналіз зв'язку між характерологічними рисами та стилем взаємодії, рівнем конфліктності та задоволеності шлюбом.....	47
3.4. Практичні рекомендації щодо покращення сімейної взаємодії партнерів з урахуванням акцентуацій характеру.....	48
Висновки до третього розділу.....	50
ВИСНОВКИ.....	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	57

ВСТУП

Актуальність дослідження: Сімейні стосунки в умовах сучасного суспільства зазнають численних трансформацій, що пов'язано з динамічними соціальними змінами, новими уявленнями про ролі чоловіка та жінки, а також, зростаючою потребою у взаєморозумінні та психологічній підтримці між партнерами. На цьому тлі актуалізується проблема більш глибокого усвідомлення психологічних чинників, що впливають на якість подружніх відносин.

Одним із таких чинників виступають акцентуації характеру- індивідуально виражені риси особистості, що перебувають на межі норми та можуть істотно впливати на міжособистісну взаємодію. Спроби класифікувати характер людини, а отже, спроби передбачити її поведінку та систематизувати її дії, тривають вже давно. Першим, хто вивчав ці відмінності, був Е. Кречмер, якого згодом продовжив В. Шелден. Ці вчені вважаються піонерами в галузі класифікації характерів. Пізніше ця тема була розвинена Е. Фроммом, К. Леонгардом, Г. Шмішеком, А. Е. Лічко та іншими. На сьогоднішній день не існує єдиної класифікації типів характеру (на основі акцентуацій). Але методи останніх трьох з вищезазначених авторів стали найпопулярнішими. Акцентуйовані риси можуть зумовлювати схильність до імпульсивної поведінки, підвищеної емоційності, домінування чи уникнення конфліктів, що, в свою чергу, відображається на спілкуванні між подружжям.

Незважаючи на те, що питання міжособистісної взаємодії в подружжі вже досліджується в сучасній психології, вплив акцентуацій характеру саме на типи в українському контексті. Більшість існуючих праць фокусуються на темпераменті, стилях виховання чи загальних рисах особистості, тоді як специфіка саме впливу акцентуацій характеру на стосунки в подружній парі залишається поза полем глибокого аналізу.

Таким чином, обрана тема є важливою як для розширення наукового розуміння сімейної взаємодії, так і для розробки практичних підходів у психологічному консультуванні подружніх пар, профілактиці конфліктів та зміцненні емоційного зв'язку між партнерами.

Мета дослідження: дослідити подружню взаємодію в партнерів з різними типами акцентуацій характеру .

Об'єкт дослідження: сімейна взаємодія у подружніх парах.

Предмет дослідження: особливості подружньої взаємодії залежно від типу акцентуацій характеру партнерів.

Завдання дослідження: 1. Здійснити огляд наукової літератури щодо проблеми акцентуацій характеру та сімейної взаємодії.

2. Визначити психологічні особливості акцентуацій характеру у партнерів.

3. Дослідити форми й стилі подружньої взаємодії в парах з різними акцентуаціями.

4. Вивчити зв'язок між типом акцентуацій та характером взаємодії в шлюбі.

5. Надати рекомендації щодо оптимізації взаємин у подружніх парах з урахуванням індивідуальних особливостей характеру.

Гіпотеза дослідження: існує статистично значущий зв'язок між типами акцентуацій характеру партнерів та стилем їхньої взаємодії у шлюбі: певні акцентуації (наприклад, емоційна лабільність, збудливість, демонстративність) зумовлюють підвищену конфліктність, тоді як інші (емоційна стабільність, врівноваженість) сприяють гармонії в сімейних стосунках.

Методи дослідження: 1. Теоретичні: аналіз наукових джерел, узагальнення, систематизація.

2. Емпіричні: авторська анкета, яка дозволяє визначити деякі демографічні та соціальні показники (тривалість шлюбу, наявність дітей та інші); методика визначення акцентуацій характеру К. Леонграда та Г. Шмишека; опитувальник сімейної адаптації та згуртованості FACES III\IV (Д. Олсона); методика визначення стилів поведінки у конфліктних ситуаціях К. Томаса; опитувальник «Емоційна взаємодія подружжя (ЕВП) Є. Потапчук та О. Посвістак.

3. Математико- статистичні: описова статистика для первинної обробки емпіричних даних: середніх значень, стандартних відхилень, мінімальних та максимальних значень, що дає можливість окреслити загальні тенденції у вибірці, наприклад, які акцентуації найчастіше зустрічаються, який рівень задоволеності

стосунками у більшості пар, тощо; кореляційний аналіз дозволяє встановити зв'язок між різними типами акцентуацій характеру та рівнем задоволеності подружніми стосунками, стилями поведінки в конфлікті, типом взаємодії.

Характеристика вибірки: у дослідженні взяли участь 50 осіб (25 подружніх пар) віком від 25 до 55 років, які перебувають у подружніх стосунках більше одного року. Всі учасники добровільно погодились прийняти участь в дослідженні із дотримання етичних вимог.

Практична значущість дослідження: Отримані результати можуть бути використані практичними психологами, сімейними консультантами, соціальними працівниками для покращення якості взаємодії між подружжям, профілактики сімейних конфліктів та стабілізації сімейного життя.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ ТА СІМЕЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

1.1 Теоретичні уявлення про акцентуації характеру в психології: визначення, класифікації, підходи

Під поняттям «характер» розуміють сукупність відносно постійних індивідуальних властивостей людини, які формуються і виявляються в її діях і спілкуванні та визначають типові моделі поведінки людини [3]. Характер є динамічною і гнучкою структурою, оскільки формується і розвивається протягом усього життя, тому в процесі саморозвитку з'являється можливість перетворити слабкі сторони на переваги. Акцент на характері є крайнім варіантом норми, при якому посилюються певні риси та їх комбінації.

Поняття «акцентуація характеру» можна визначити так: оскільки слово «акцент» також походить з грецької мови і означає «сильна присутність чогось», можна зробити висновок, що акцентуація характеру — це сильно виражена властивість або сукупність властивостей. Характеристики тісно пов'язані між собою і утворюють єдину систему. Можна виділити різні підсистеми або, як їх називають багато психологів, характерні риси. Перша підсистема визначає поведінку, що виражається в діяльності людини. Друга підсистема визначає відносини індивіда, а третя — ставлення індивіда до самого себе. Поняття «тон» було введено К. Леонграндом. На його думку, мова йде просто про сильні якості, тобто риси характеру, які створюють стереотипні типи поведінки. Вони можуть бути використані для прогнозування поведінки людини в певній ситуації, яка викликає ці якості. Автор зазначає, що якості проявляються в 20-50% випадків.

За А. Лічко, акцентування є нормою, але її крайнім проявом. Під цим автор розуміє виражені індивідуальні риси характеру, які роблять людину вразливою в певних ситуаціях.

Якщо розглянути визначення більш детально, то акцентуації, що виникають у підлітковому віці, зазвичай називають «тимчасовими акцентуаціями», а сильні риси, що проявляються у дорослих, — «акцентуваною особистістю». Однак істотної різниці між ними немає. Можна лише спостерігати, що в підлітковому віці ці риси легко коригуються і повністю усуваються, тоді як у дорослих вони можуть бути компенсовані лише саморегуляцією.

Акцентуована особистість має дисбаланс характеру. Однозначна відповідь на питання, що таке сильні прояви (фізіологічні чи патологічні), криється в характерній особливості цього явища. Акцентуації різняться за інтенсивністю. Іноді вони майже непомітні (тільки для найближчого оточення), а іноді помітні неозброєним оком і для багатьох виглядають як відхилення від норми.

К. Леонгард, німецький психіатр, у своїй праці «Akzentuierte Persönlichkeiten» (Акцентовані особистості) виділяє десять чітких типів та низку проміжних типів. До акцентуацій природного походження він відніс такі типи: гіпертимічний, дистимічний, емоційно лабільний, тривожний, емоційний та емоційно екстатичний. До соціально обумовлених експресивних розладів він відніс такі типи: нудний, незрозумілий, дратівливий, показний. На особистому рівні він виділив такі типи: інтровертний та екстравертний.

У спробі більш точно визначити риси характеру, Андрій Личко виділяє дві групи (або дві стадії):

- Прихована акцентуація. У цьому випадку риси характеру практично не помітні, але можуть проявитися в стресових ситуаціях і конфліктах.
- Відкрита акцентуація. Усі риси характеру та проблемні особливості досить виражені і проявляються в багатьох життєвих ситуаціях. Відкрита акцентуація є крайнім випадком норми.

Тип акцентуації, характерний для окремої людини, визначається насамперед генетичними факторами. Однак на його подальший розвиток і зміцнення впливають різні зовнішні чинники, найважливішим з яких є виховання. Будь-яка крайня поведінка, будь то неухважність або надмірна опіка, може спричинити появу акценту. Тут мається на увазі спосіб навчання дитини, свобода або авторитарність освітнього

процесу, а також фактори, що перешкоджають спілкуванню. Якщо підліток має проблеми в спілкуванні з однолітками, це може призвести до нервозності, що, в свою чергу, може викликати інтенсивну манеру поведінки. Це може проявлятися у вигляді низької самооцінки або комплексу меншовартості. Чим більше таких переживань у людини, тим інтенсивніше проявляється розлад особистості. Відсутність спілкування та тривала самотність, незадоволення особистих потреб, різні захворювання центральної нервової системи та хронічні хвороби також можуть сприяти посиленню та прояву прихованих рис особистості.

Досліджуючи природу характерних особливостей акцентуацій, А. Личко приділив велику увагу віку та факторам, що впливають на їх посилення. Він виявив, що різні типи особливостей вимови проявляються в різний час. Наприклад, чутлива форма посилення зазвичай виникає приблизно в 19 років. Шизоїдний тип інтенсивної вимови виникає в дитинстві, тоді як гіпертимічний тип зазвичай виникає в пубертатному періоді. Згідно з останніми дослідженнями, порушення артикуляції зустрічаються приблизно у 80 % підлітків. Однак вони не є постійними і часто зникають пізніше. Деякі типи можуть з'являтися і зникати з певною періодичністю протягом усього життя. Інші, однак, можуть зберігатися в несприятливих умовах, призводити до неврозів і тривоги або навіть переростати в серйозні психічні розлади.

Були виділені наступні типи акцентуацій:

- Гіпертимний тип. Енергійні, непосидючі, важкі в контролі для вчителів. Нестабільні, легко пристосовуються до змін. Підлітки схильні до конфліктів з дорослими, в тому числі з вчителями. Не бояться змін. Зазвичай мають позитивний настрій. Гіперактивні діти схильні переоцінювати свої здібності і тому здатні без вагань ризикувати. Вони відомі своєю жвавістю, галасливістю, активністю та веселістю. Мають багато інтересів, але вони поверхневі.
- Циклоїдний. Їх характеризують часті перепади настрою, які коливаються між хорошим і поганим. Замість активного відпочинку в компанії вони віддають перевагу самотності та перебуванню вдома. Їм важко справлятися з труднощами. Вони болісно реагують на критику та зауваження. Схильні до депресії, апатії та легко збуджуються. Зміни настрою можуть бути пов'язані з порами року, процесом

дозрівання, інтенсивні риси можуть послаблюватися, але іноді спостерігається стагнація в депресивно-меланхолійній стадії. Під час одужання, коли настрої хороші, спостерігаються радість життя, оптимізм, висока активність, товарицькість та ініціативність. Навпаки, коли настрої погані, вони виявляють підвищену чутливість і бурхливо реагують на критику.

- **Сенситивний.** Ці люди надзвичайно чутливі. Підлітки здаються замкнутими, не хочуть гратися з іншими дітьми і сором'язливі. Вони мають хороші стосунки з батьками і слухняні. У них можуть виникати проблеми з адаптацією до суспільства. Вони можуть розвинути низьку самооцінку. Ці люди мають розвинене почуття відповідальності, встановлюють високі моральні стандарти для себе та інших. Їх спокій дозволяє їм успішно виконувати складні завдання та комплексні дії. Вони ретельно вибирають друзів. Вони віддають перевагу спілкуванню з людьми, старшими за них.

- **Шизоїдний (тривожно-боязкий) тип.** Обережність, бажання проводити час на самоті, в ізоляції. Байдужість до інших людей і до спілкування з ними, що може виявлятися в навмисному уникненні контактів. Вони не мають таких рис, як симпатія, не виявляють інтересу до оточуючих, не здатні до емпатії та розуміння почуттів інших. Такі люди не хочуть показувати свої емоції іншим, тому їхні однолітки не розуміють їх і вважають дивними.

- **Істероїд (демонстративний тип)** Вони мають високий рівень егоїзму. Вони потребують уваги оточуючих і роблять все, щоб її отримати. Вони епатажні та театральні. Вони дратуються, коли увага приділяється не їм, а комусь іншому. Однією з найважливіших потреб їхньої особистості є бути об'єктом захоплення. Істеричні люди ініціюють події та заходи, але не здатні їх точно організувати. Їм важко завоювати повагу однолітків, незважаючи на те, що вони прагнуть до керівних ролей. Вони потребують похвали, але болісно сприймають критику. Їхні почуття поверхневі. Вони схильні до обману, фантазій та лицемірства. Вони часто виявляють суїцидальні нахили, щоб привернути увагу та завоювати симпатію оточення.

- **Конформний тип.** Такі люди легко підкоряються волі інших. Вони не мають власної думки, слідуєть за групою. Їх основний принцип — бути такими, як

усі, і поводитися так, як усі. Водночас вони консервативні. Якщо потрібно захистити свої інтереси, вони зроблять усе, що потрібно, і навіть придумують для цього привід. Схильні до зради. Вони знаходять спосіб вижити в групі, пристосовуючись до неї та до її лідера.

- Психастенічний тип. Характеризується нерішучістю та небажанням брати на себе відповідальність. Має схильність до самоаналізу та критичного ставлення до оцінки власної особистості та вчинків. Має високі інтелектуальні здібності та перевершує своїх однолітків. У своїй поведінці виявляє імпульсивність і нерішучість. Обережний і уважний, досить спокійний, але в той же час нерішучий і нездатний до активних дій, що вимагають ризику і відповідальності. Мають схильність до вживання алкоголю або наркотиків для зняття напруги. Психопати поводяться довільно в особистих стосунках, що в кінцевому підсумку може призвести до їхньої загибелі. Мають схильність до деталізації.

- Нестійкі (збудливі). Вони схильні до пошуку розваг. У них немає життєвих цілей, вони живуть одним днем, нічим не цікавляться. Їхні основні риси — поверхневність, лінощі та байдужість. Вони не цікавляться роботою. Не люблять, коли ними керують, прагнуть повної свободи. Вони відкриті до спілкування, товариські, люблять розмовляти. Схильні до різних форм залежності. Часто вступають у небезпечні стосунки.

- Емоційно лабільний тип. Раптові та непередбачувані зміни настрою. Найменша дрібниця, наприклад, погляд або неправильно зрозуміле слово, може спричинити різку зміну настрою. Такі люди чутливі та потребують підтримки, особливо коли вони в поганому настрої. Вони емпатичні та розуміють почуття та настрої інших. Вони дуже прив'язані до людей.

- Епілептоїдний тип. Однією з найпомітніших їхніх рис є жорстокість, схильність до знуцання над молодшими та слабшими, тваринами. Вони люблять товариство дорослих і дружбу, а спілкування з однолітками викликає у них дискомфорт. У молодому віці вони мають дратівливий характер, схильні до плачу і вимагають до себе уваги. Вони горді і жадають влади. Ставши керівниками, вони тримають підлеглих у страху. За всіма ознаками, це найнебезпечніший тип

особистості, оскільки він має високий ступінь жорсткості. Якщо їм потрібно будувати кар'єру і досягати високих посад, вони здатні подобатися керівництву, пристосовуватися до його вимог, не забуваючи про власні інтереси.

- Астеноневротичний (педантичний) тип. Вони дисципліновані та відповідальні. Однак вони швидко втомлюються, що особливо помітно під час виконання монотонних завдань або в конкурентному середовищі. Вони можуть відчувати сонливість і втому без видимих причин. У стресових ситуаціях вони можуть бути дратівливими, підозрілими та іпохондричними. Можливі емоційні зриви, особливо коли події розвиваються не так, як хоче пацієнт. Дратівливість замінюється докорами сумління.

Кореляційний аналіз виявив статистичні залежності, характерні для емоційного інтелекту молодих людей з різними типами акцентуацій. Так, астенічно-невротичний тип характеризувався середнім рівнем емоційної самосвідомості та низьким рівнем емпатії. Це свідчить про те, що такі люди через власну підвищену тривожність не можуть зрозуміти свої риси та навчитися ними користуватися. Гіпертимічний тип демонстрував низький рівень емоційної самосвідомості та низький рівень емпатії. Такі молоді люди балакучі та активні, їхня увага постійно організована різними інтересами, але вони не можуть зрозуміти власні переживання та внутрішні стани, рівень їхньої емоційної самосвідомості виявився низьким. Представники циклоїдного типу мають високий рівень емоційної самосвідомості і середній рівень емпатії. Ці люди, як правило, добре адаптуються до умов, що диктуються навколишнім середовищем, чітко усвідомлюють і визнають своє соціальне становище та емоційні особливості. Лабільний тип характеризується високим рівнем емоційної самосвідомості і середнім рівнем емпатії. Молоді люди цього типу мають мінливі настрої, крім того, їм важко зрозуміти самого себе. Середній рівень емоційної самосвідомості і середній рівень емпатії характерні для особистостей з демонстративним типом характеру. Такі особи не відповідальні і не схильні співчувати іншим, оскільки вважають, що не всі цього потребують. Нестабільний тип має середній рівень емпатії і низький рівень емоційної самосвідомості. Такі люди товариські, люблять нові враження і використовують їх

для взаєморозуміння з іншими. Сильні позитивні кореляції, виявлені між шкалою «агресивний тип гумору», який є деструктивним за змістом і спрямований на інших, та демонстративним типом, який характеризується егоцентризмом і ненаситною жагою до уваги, а також гіпертимічним типом акцентуацій, який характеризується активним прагненням до діяльності та позитивним світоглядом.

Деякі психогенні фактори можуть призвести до ненормальної поведінки та проблем з адаптацією. Якщо травматична ситуація повторюється дуже часто (постійно), фокус може перерости в невроз. Ці риси можна виправити і, з роками, завдяки освіті та самоосвіті, наблизити до норми (у 40% випадків до 30–35 років від них не залишається сліду). Або, в поєднанні з деструктивним стилем виховання та умовами життя, вони можуть перерости в патологію.

На жаль, протиріччя між волею та індивідуальністю може знову датися взнаки в будь-який момент. Тому в психології поширена думка, що не слід вірити всьому, що бачимо, оцінюючи дорослу людину (віком понад 40 років). Людина насправді показує те, що вважає за необхідне (відфільтроване правилами, очікуваннями, моральними нормами), або те, з чим не може впоратися.

Цікаво також, що неможливо однозначно сказати, чим є акцентуації для людини: винагородою чи покаранням:

- з одного боку, вони небезпечні розвитком психопатії, девіантною поведінкою і навіть злочинною;
- з іншого боку, вони можуть сприяти формуванню видатної особистості, наприклад, розвитку акторської кар'єри.

Як же тоді відрізнити акцентуацію від психопатії. У психології існують 3 загальновизнані орієнтири, які відрізняють норму (хоч і виражену) від патології.

1. Пік акцентуацій припадає на підлітковий вік. Під час нормального психофізіологічного розвитку до і після нього вони згладжуються.
2. Акцентуації стають помітними лише в певних умовах (ситуаціях).
3. Акцентуації не викликають дезадаптації (неможливості пристосування до зовнішніх соціальних умов). Якщо виникає дисонанс у відносинах з собою і навколишнім світом, то не надовго. При цьому не будь-яка складна життєва ситуація

може викликати такий дисонанс, а тільки індивідуально критична (для якої акцентуації не мають достатньої сили).

Дотепер причини формування акцентуацій точно не встановлені, але названо можливі негативні біологічні та соціально-психологічні фактори. До біологічних належать:

- вплив токсинів на мозок дитини під час внутрішньоутробного та раннього позаутробного розвитку;
- спадковість;
- інфекції та травми головного мозку;
- нерівномірний психічний та фізичний розвиток, гормональний дисбаланс.

До соціально-психологічних факторів відносять:

- неадаптацію до школи;
- деструктивний стиль виховання в сім'ї або невідповідне становище вчителя;
- підлітковий вік (перебудова);
- психічні травми.

Отже, якщо узагальнити найпопулярніші теорії, то можна сміливо сказати, що в психології акцентуації означають крайній варіант норми, а не появу патології.

Акцентуації характеру — це не вирок. З ними можна і потрібно боротися (якщо вони заважають щасливому життю та становленню в суспільстві). Методи корекції індивідуальні. Перш за все, вони залежать від типу акцентованої особистості. Тож, фраза «Я маю такий характер» — це не виправдання. Це спроба звільнити себе від відповідальності. Характер можна змінити. Тому твердження, що люди не змінюються, також є неправдою. Інша справа, якщо люди просто не хочуть змінюватися. Це вже ближче до правди.

1.2. Подружня взаємодія як психологічний феномен: структура і динаміка

Сім'я важлива як для окремої людини, так і для суспільства. Основною метою сучасної сім'ї є задоволення особистих і соціальних потреб, а важливою ознакою сім'ї

є шлюбні відносини. Говорячи про шлюбні відносини, необхідно зосередитися на визначенні сутності такого явища, як відносини. Міжособистісні відносини (відносини, взаємодія) є результатом взаємного сприйняття, знання, впливу та оцінки, тобто «певного ідеального продукту взаємних зусиль» [37, с. 21]. Міжлюдські відносини визначаються як особистісно важливе емоційне та інтелектуальне відображення людей один на одного [42]; як система ставлень, орієнтацій та очікувань, які члени групи мають один до одного, що визначається змістом та організацією спільних дій та цінностей, на яких базується людська комунікація [24]. У сучасній психології не існує однозначного тлумачення поняття «шлюбні відносини». Вони розглядаються як тип міжособистісних відносин, що можуть охоплювати цілу систему установок, орієнтацій, очікувань, стереотипів та інших диспозицій, за допомогою яких подружжя сприймає та оцінює одне одного [28]. За Ю. Азаровим, подружні стосунки – це «форма і стан сім'ї, що дозволяє їй виконувати свої основні функції – відтворення і виховання потомства, ведення домашнього господарства і задоволення різних потреб своїх членів» [30, с. 42]. Загалом, подружні стосунки можна охарактеризувати як систему складних функціональних і рольових взаємодій та залежностей між подружжям, що виникають у результаті емоційних, особистісних і статевих взаємодій під час виконання домашніх, емоційних, сексуальних, психологічних і батьківських функцій. Основою виникнення відносин між подружжям є суб'єктивні та об'єктивні чинники: почуття симпатії та кохання, фізична близькість, особливе емоційне значення відносин для обох партнерів, соціально-економічні чинники (матеріальна забезпеченість, умови життя тощо) [36].

Розглянемо найважливіші психологічні механізми шлюбних відносин. Шлюбні відносини аналізуються на основі психологічних механізмів сімейної інтеграції. Згідно з цим механізмом, подружжя керується не індивідуальними інтересами, а інтересами сім'ї як інтегрованої системи [30, с. 71]. Формування установок, навичок і звичок, пов'язаних із задоволенням (спільних) потреб, відбувається через соціально-психологічний механізм «спільної долі». У подружніх стосунках механізм «спільної долі» впливає на формування довіри, міжособистісного спілкування та позитивних подружніх стосунків. Якщо механізм колективної ідентифікації добре розвинений,

подружні стосунки характеризуються задоволенням широкого спектру особистих потреб у межах сім'ї. Такі сім'ї характеризуються спільним дозвіллям, спільним колом друзів і знайомих, спільним господарством, спільними планами і обов'язками, а також високим рівнем довіри. В результаті зникає розчарування між подружжям, зменшується агресія, полегшується вирішення конфліктів між людьми і розвивається взаєморозуміння. В результаті зміцнюється загальна згуртованість подружжя та зростає їхня здатність до подолання руйнівних зовнішніх і внутрішніх чинників. За О. Столярчуком, шлюбні стосунки є більшими, ніж сума індивідуальних особистостей, що їх складають [36]. Основною функцією шлюбу є задоволення основних потреб подружжя, особливо потреби в любові та спілкуванні. А. Шапіро пише, що «у шлюбі відбувається взаємний обмін цінностями, і задоволеність відносинами, партнером та шлюбом загалом залежить від справедливості цього психологічного обміну» [42, с. 46]. У подружніх стосунках можна виділити різні сфери взаємодії: розподіл домашніх обов'язків і бюджету, виховання дітей, організація та використання дозвілля, сексуальне життя подружжя, спілкування тощо. У цих сферах надзвичайно важливо, щоб подружжя жило в гармонії. Дослідники часто виділяють ці елементи як функції подружніх стосунків. У контексті соціального розвитку ми підкреслюємо психотерапевтичну функцію подружніх стосунків, яка сприяє психологічному комфорту сім'ї, надає емоційну та моральну підтримку членам сім'ї, сприяючи їхньому особистому розвитку [33]. Сюди входить комунікаційна функція, яка полягає в посередництві подружжя в комунікації між партнерами, а також у сфері масової комунікації, літератури та мистецтва [43]; вплив сім'ї на відносини з соціальним оточенням та їх оцінку [27].

У зв'язку з психотерапевтичним впливом подружніх стосунків подружжю відводиться роль організатора сімейної субкультури, завданням якого є формування культурних цінностей та інтересів членів сім'ї, а також роль психотерапевта (діяльність, спрямована на вирішення особистісних проблем іншого та надання психологічної підтримки) [30]. Завдяки шлюбу людина може відпочити, відключити захисні механізми, розслабитися і відновити сили. Ця психологічна підтримка включає емоційну підтримку (здатність подружжя виявляти співчуття, розуміти

проблеми та труднощі один одного і сприяти їх вирішенню) та духовну підтримку (допомога в аналізі та практичному вирішенні різних практичних проблем) [45]. Як важливу функцію подружніх стосунків ми виділяємо інтимну комунікацію, тобто задоволення сексуальних потреб подружжя. З огляду на те, що сучасний принцип взаємодії базується на рівноправних відносинах між партнерами, де дії спрямовані на максимальне задоволення потреб іншого, подружжя обговорює свої особисті стосунки з метою підвищення задоволеності, що зміцнює інтимність і сприяє вирішенню сексуальних проблем. Подружжя обговорює свої особисті стосунки, що зміцнює інтимність і сприяє вирішенню сексуальних проблем. Задоволеність шлюбом у цьому випадку залежить від тривалості сексуальних стосунків, особистих очікувань, емоційного забарвлення стосунків, сексуального потягу, віку партнерів тощо. Л. Гридковець підкреслює, що сексуальний потяг, пов'язаний з коханням, підвищує задоволеність шлюбом [8].

Дослідники виділяють важливі завдання в шлюбі, які, якщо вони не виконуються, призводять до подружньої незадоволеності. Це такі завдання: 1) емоційно відокремитися від батьківської сім'ї, щоб мати можливість вкласти всю свою енергію і почуття в шлюб, переглянувши при цьому можливі точки дотику з обома батьківськими сім'ями [26]. Це завдання також включає в себе припинення попередніх стосунків [1]; 2) створення спільноти, заснованої на взаємній ідентифікації та близькості, при цьому встановлюючи межі, що захищають автономію кожного з подружжя [36]; 3) створення сексуальних стосунків, що задовольняють подружжя [4]; 4) об'єднання зусиль, пов'язаних з народженням і вихованням дітей, здатність розподіляти обов'язки з догляду, гарантуючи захист особистих прав подружжя та близькість між ними [20]; 5) спільна стійкість до життєвих криз, збереження родинних зв'язків у складних умовах [28]; 6) створення в сім'ї безпечного простору для вираження та вирішення конфліктів. Оскільки конфлікти та розбіжності є невід'ємною частиною шлюбу, навіть у гармонійних стосунках, можливість висловлювати свої думки, почуття та емоції вважається необхідною передумовою психологічного благополуччя кожного з партнерів та шлюбу в цілому [15]; 7) забезпечення добробуту та комфорту партнера, задоволення його постійних потреб в

емоційній підтримці [13]; 8) збереження романтичних та ідеалістичних уявлень про кохання, коли вони вступають у конфлікт з реальністю. Це завдання пов'язане зі здатністю кожного з подружжя об'єднати два образи свого партнера в одне ціле: ідеальний образ, що сформувався в період закоханості, і реалістичний образ, що проявився в сімейному житті [25]. Таким чином, подружні стосунки задовольняють різні індивідуальні та важливі соціальні потреби. Функції подружніх стосунків, які мають значний вплив на ступінь задоволеності подружніми стосунками, є такими: досягнення рівноваги між спільнотою, згуртованістю та автономією кожного члена сім'ї, забезпечення сексуальних стосунків, виховання дітей, створення безпечного емоційного простору, забезпечення догляду та психологічного комфорту, збереження кохання. Загалом, подружні стосунки високого рівня зосереджені на виконанні психотерапевтичних, сексуальних, репродуктивних, виховних, рекреаційних, економічних та регуляторних функцій. Для забезпечення високого рівня задоволеності подружнім життям необхідно, щоб обоє партнерів мали здатність і бажання ефективно виконувати вищезазначені функції та завдання.

Шлюб - це життєво важливий або енергійний аспект життя, а також стосунки, які планується зберегти на все життя. Як дуже важливий людський інститут, шлюб не лише забезпечує початкову структуру для встановлення сімейних стосунків, але й слугує шляхом для виховання та навчання майбутніх поколінь (Bano, Ahmad, Khan, Iqbal & Aleem, 2013 (цит. за Olugbenga, Citation2018)). Однак дослідження показують, що останнім часом люди відмовляються від шлюбів, оскільки стає все важче підтримувати щасливий і стабільний союз (Amato, Johnson, Booth and Rogers, Citation2003). Це відбувається тому, що, як вважає Омедже (Omeje, 2014), чимало шлюбів сьогодні перебувають у серйозних конфліктах, і це моделює серйозну загрозу гіпотетичному подружньому задоволенню і щастю, яке могло б бути у подружньому житті. Більше того, подружні конфлікти вважаються основною причиною нестабільності шлюбу, що часто призводить до розлучень, дезертирства, виховання дітей одним з батьків і загалом до невдалих шлюбів (Olson & Olson, Citation2000). Wodajeneh (цит. за 2006 р.) показав основні фактори подружнього конфлікту в трьох сферах. Афективні фактори: відсутність інтересу (у

дружин/чоловіків), відсутність щастя (у дружин/чоловіків), а також відсутність очікувань, підозрілість і ревності дружин або чоловіків. Когнітивні фактори: проблеми у спілкуванні, різниця у життєвих планах та баченні, незрілість дружин/чоловіків, безвідповідальність дружин/чоловіків [31].

Подружні пари скаржаться на джерела конфліктів, які можуть варіюватися починаючи від вербального та фізичного насильства і закінчуючи особистими характеристиками та поведінкою (наприклад, Buss 1989). Сприйняття несправедливості в розподілі праці пов'язана як з подружніми конфліктами (Kluwer та ін., 1996), так і з більшою замкнутістю чоловіків у відповідь на конфлікт (Kluwer та ін., 1997). Аналогічно, конфлікт за владу тісно пов'язаний з незадоволеністю шлюбом (Kurdek 1994, Vangelisti & Huston 1994). Повідомлення про проблеми з позашлюбним сексом, проблематичним вживанням алкоголю або наркотиків є прогностичним фактором розлучення (Amato & Rogers 1997), так само, як і повідомлення дружини про ревності чоловіка та нерозумне витрачання грошей. Аналогічно, повідомлення про більшу серйозність проблеми (Lindahl et al 1998) збільшує ймовірність розлучення. Навіть якщо про це часто не повідомляють як про проблему (Ehrensaft та Вівіан 1996), насильство у стосунках прогнозує розлучення, так само, як і наявність психологічної агресії (Rogge & Bradbury, неопубліковані спостереження). Такі висновки підкреслюють необхідність бути пильними щодо наслідків конфліктної зони (Waucorn et al 1996) та сприйняття складності проблеми. Деякі типи проблем можуть бути пов'язані як з погіршенням стосунків у шлюбі, так і з гіршою поведінкою у вирішенні проблем, що може призвести до хибних висновків, якщо розглядати поведінку вирішення проблем ізольовано. Крім того, якщо деякі проблемні сфери пов'язані з підвищеним рівнем розлучень, то вибірки неушкоджених пар, відібрані на більш пізніх етапах шлюбу, будуть недооцінювати ступінь, в якому такі проблеми виникають і створюють труднощі для подружжя (Гленн, 1990). Нарешті, сприйнята ефективність або корисність обговорення проблеми може змінюватися залежно від проблемної сфери, що призводить до змін у взаємозв'язку між поведінкою, спрямованою на вирішення проблем, і задоволеністю як функцією проблемної сфери [37].

Чи впливають знання на конфліктну поведінку. Незалежно від їхнього потенціалу для формування прогностичних моделей подружніх стосунків, зміст проблеми та особистісні ресурси можуть мати обмежений потенціал для змін. Більш корисними в клінічному контексті є дослідження, які описують процеси, що пов'язують проблеми та особисті ресурси з конфліктною поведінкою. У контексті соціального навчання, яке керувало дослідженнями взаємодії, когнітивні процеси використовувалися для пояснення закономірностей поведінки, що спостерігається. Наприклад, висновок про те, що задоволене подружжя менш схильне реагувати негативно після прояву негативного афекту в якості слухача (таким чином уникаючи негативної ескалації, Готтман та ін. 1977, Нотаріус та ін. 1989) пояснюється здатністю «редагувати» свої думки під час конфлікту. Спроби безпосередньо дослідити зв'язок між пізнанням і поведінкою дали обнадійливі результати. З'являється все більше доказів того, що пояснення або приписування негативним подіям у подружжі (наприклад, партнер пізно повертається з роботи) можуть збільшити ймовірність конфліктної поведінки (наприклад, «він думає лише про себе і свої потреби»). Такі атрибуції, що сприяють конфлікту, пов'язані з

- а) менш ефективним вирішенням проблем (Bradbury & Fincham 1992),
- б) більш негативною поведінкою під час вирішення проблем і надання підтримки (Bradbury et al. 1996, Miller & Bradbury 1995),
- в) специфічні афекти (ниття і гнів), що проявляються під час вирішення проблем (Fincham & Bradbury 1992). Крім того, нереалістичні уявлення дружин про стосунки пов'язані з вищими показниками негативної поведінки та нижчими показниками уникаючої поведінки (Bradbury, Fincham, 1992).

Що стосується поведінкових послідовностей, то конфліктогенні атрибуції дружин і нереалістичні переконання чоловіків корелюють зі схильністю відповідати негативною поведінкою на негативну поведінку партнера (наприклад, Bradbury & Fincham 1993, Miller & Bradbury 1995). Вилучення задоволеності шлюбом з цих стосунків показує, що вони не просто відображають ставлення подружжя до шлюбу (Bradbury et al 1996). Нарешті, маніпуляції з приписуванням негативної поведінки

партнеру впливає на подальшу поведінку подружжя, яке перебуває в стані стресу, по відношенню до своїх партнерів

(Fincham & Bradbury 1988). Таким чином, як кореляційні, так і експериментальні результати узгоджуються з думкою про те, що когніції подружжя, зокрема атрибуції, впливають на подружню поведінку[37]

Розбіжності або відмінності між партнерами стосуються того, чого партнери хочуть від стосунків. Коли людина не погоджується з партнером, це стосується чогось - наприклад, діяльності, події, обов'язків. Люди можуть розходитися в думках щодо будь-яких речей - який фільм подивитися, як дисциплінувати дитину, коли займатися сексом, де обслуговувати машину тощо. Визначальним у розбіжностях і незгодах є те, що вони розмовляють один з одним - вони домовляються про вирішення розбіжностей між вами. Ви можете шукати взаємовигідний результат. Один з партнерів може піти назустріч іншому, або ж вони можуть погодитися на незгоду і рухатися далі. Найважливіше, щоб під час і після розбіжностей партнери розмовляли один з одним. Конфлікт - це інше. У конфлікті партнери не розмовляють один з одним, вони кричать, обзивають один одного, лаються, перекикують один одного тощо. У конфлікті не вирішується те, що викликало конфлікт, тому що люди не домовляються, вони реагують. Партнери реагують емоційно, як правило, гнівом, страхом і образою, створюючи підґрунтя для конфлікту[1,с.25].

Передбачувана роль конфлікту у створенні подружнього дистресу призвела до дослідження топографії подружніх конфліктів. Передбачалося, що ідентифікація реакцій на конфлікт стане керівництвом для подружнього втручання. Вибірковий огляд результатів досліджень висвітлює сучасний стан цієї галузі. Чи існують закономірності в подружніх конфліктах.

У першому розділі «Щорічного огляду психології», присвяченому подружній взаємодії, О'Лірі та Сміт (1991) зазначили, що проблемні пари випромінюють більше негативних висловлювань і менше позитивних, а також демонструють більшу взаємність негативної поведінки під час вирішення проблем. Дійсно, рівень взаємності негативного впливу є більш послідовним у різних типах ситуацій ніж кількість негативного чи позитивного афекту (Готтман, 1979). Що стосується

поведінкових послідовностей, то ескалація, негативні послідовності під час конфлікту пов'язані з подружнім дистресом, а частота і послідовності негативної поведінки є більш вираженими в парах, де виявлено фізичну агресію (наприклад, Burman et al 1992, Gottman 1994). Насправді, одна з найбільших проблем для пар, які застрягли в негативному обміні думками, є пошук адаптивного способу виходу з таких циклів (Weiss & Neuman 1997). Зазвичай це намагаються зробити за допомогою відповідей, спрямованих на відновлення взаємодії (наприклад, метакомунікація, «Ти мене не слухаєш»), які, як правило, супроводжуються негативним афектом (наприклад, роздратуванням, смутком). Дистресові пари, як правило, реагують на негативний афект, тим самим продовжуючи цикл. Це робить їхню взаємодію більш структурованою і передбачуваною. На противагу цьому, недистресовані пари, здається, краще реагують на спробу відновлення і, таким чином, здатні вийти з негативного обміну на ранніх стадіях. Послідовність їхньої взаємодії виглядає більш випадковою і менш передбачуваними (Weiss & Neuman 1997) [36].

Патерн взаємодії, в якому дружина піднімає питання, а чоловік відсторонюється, часто відзначався клініцистами і отримав емпіричне підтвердження. Наприклад, Робертс і Крокофф (1990) виявили, що незадоволені пари демонструють більше послідовностей ворожості між чоловіком і дружиною, тоді як задоволені пари демонстрували більше послідовностей «чоловік відсторонюється - дружина відсторонюється». Однак, схоже, що патерни «вимога-відмова» та використання інших тактик впливу варіюються залежно від того, чиє питання обговорюється під час конфлікту (Heavey та ін. 1993, Sagrestano та ін. 1998).

Наскільки частими і стабільними є подружні конфлікти? McGonagle та ін. (1992) зібрили дані з вибірки громади про частоту відкритих розбіжностей і виявили, що модальна відповідь становить один або два рази на місяць. Підвибірка, яка вела щоденники, повідомила про аналогічні показники, і коли з ними зв'язалися через три роки, вони повідомили про таку саму частоту незгоди. Ці висновки узгоджуються з ширшою літературою, яка вказує на те, що моделі подолання стресу мають тенденцію бути стабільними в різних ситуаціях (Stone & Neale, 1984). Ноллер та ін. (Noller et al., 1994) виявили, що патерни конфлікту

були стабільними протягом перших двох років шлюбу, але пари з нижчим рівнем задоволеності демонстрували дещо меншу стабільність, ненадовго стаючи більш позитивними. Коротше кажучи, спостерігається більш стійка негативна взаємодія та ескалація негативної взаємодії серед неблагополучних пар. Більше того, конфліктна поведінка здається відносно стабільною з часом (див. Gottman 1994, Weiss & Neuman 1997).

Те, що являє собою подружній конфлікт, часто вважається самоочевидним, і цю обставину можна можна пояснити залежністю від спостережень за поведінкою подружжя під час вирішення проблем як основним джерелом даних для розуміння подружніх конфліктів, а також відходом від ідіографічного підходу, характерного для ранніх поведінкових втручань. Дві важливі проблеми, які виникли в результаті, - це самовпевненість у ідентифікації механізмів змін, а також припущення, що поведінкові відмінності між «середньостатистичною» конфліктною і неконфліктною парою відображають деструктивні характеристики конфлікту.

- Варто зауважити, що не всі конфлікти є відкритими. Подружній конфлікт може залишатися непоміченим для одного з партнерів і мати мінімальний вплив на нього. Дійсно, на початку шлюбу і до шлюбу, конфлікт, про який повідомляють самі партнери, не пов'язаний із задоволеністю (Kelly et al.1985), і партнери часто можуть робити чесноти з недоліків (Holmes & Murray1996), що робить потенційні джерела конфлікту спірними. Це спостереження є надзвичайно важливим оскільки воно підкреслює необхідність визначення конфлікту без вимоги відкритої ворожості, б) важливість оцінки когнітивних подій для отримання більш повного портрету конфліктного процесу, і неадекватність поведінки під час вирішення проблеми як єдиного мірила конфліктної поведінки.

- По-друге, усвідомлений конфлікт інтересів, несумісні цілі, бажання та очікування, а також усвідомлене втручання в цілеспрямовану поведінку - все це є відправними точками для аналізу конфлікту. Однак не всі конфлікти інтересів

призводять до конфлікту, а натомість успішно трансформуються в можливості для кооперативної взаємодії (див. Kelley & Thibaut 1978). Це спостереження є важливе, оскільки воно підкреслює потенційну можливість подружжя гальмувати або

змінювати початкові реакції, тим самим трансформуючи ворожі імпульси різними способами, і можливість партнерів підходити до конфлікту з різними цілями і стратегіями, що потенційно може вплинути на перебіг конфліктного епізоду.

- По-третє, конфліктні епізоди змінюються з часом. Основні властивості конфліктного процесу змінюються залежно від того, з якої точки зору на нього дивитися. Наприклад, активна атрибутивна діяльність, ймовірно, буде найбільш вираженою після того, як відкриті негативні обміни припиняться, в той час як зусилля, спрямовані на гальмування негативних реакцій, можуть бути найбільш очевидним серед задоволених пар у відповідь на негативну поведінку партнера (Yovetich & Rusbult 1994), і багато пристосувальної поведінки може відбуватися до будь-якої конфліктної взаємодії (Русбулт та ін. 1998). Так само багато конфліктів не пов'язані з відкритою незгодою і можуть вирішуватися способами, які не залежать від вербального обміну думками (наприклад, турботлива поведінка, Rusbult 1993). Нарешті, відкритий подружній конфлікт передбачає певний рівень негативно оцінюваної поведінки, незалежно від того, чи спрямована вона на участь у конфлікті, чи на його уникнення.

Ці міркування вказують на актуальність багатьох різних підходів до вивчення подружнього конфлікту, починаючи від інтеракційних досліджень і закінчуючи щоденниковими методами та непрямими оцінками пізнання. Конфлікт завжди концептуалізується у зв'язку з цілями.

Подружній конфлікт набуває різних форм, таких як побиття, сексуальне насильство, подружня безвідповідальність, інцест, зґвалтування, прихована боротьба за контроль між подружжям та інші види насильства, а також спричинений бездітністю, примусовим шлюбом, несумісністю, розривом у спілкуванні, втручанням родичів, фінансами, невірністю, статтю дітей, відсутністю вдячності тощо (Осаренрен (Osarenren), цит. за 2013 р.). Крім того, ефіопські дослідники, такі як Тіруворк (Tiruwork, 2015) та Меаза і Вобедель (Meaza and Wobedel, 2014), визначили кілька основних джерел подружніх конфліктів, а саме: насильницька поведінка чоловіка, відсутність співпраці в сім'ї, нездатність проводити достатньо часу разом, проблеми, пов'язані з дітьми та іншими сім'ями, відсутність ефективної

комунікації та фінансові проблеми. Крім того, кількісне дослідження подружніх пар виділило особистісні риси, комунікативні навички, прихильність і сімейне походження як найбільш значущі фактори, пов'язані з конфліктами в шлюбі.

Щодо наслідків, то подружній конфлікт - це не лише проблема двох подружжя; його вплив виходить за межі осіб, які розривають шлюбний союз. Діти та інші родичі подружжя є безпосередніми жертвами, які розділяють потенційні наслідки і піддаються різним психосоціальним проблемам (Collins, Citation1988). Крім того, конфлікти в шлюбі мають різні особисті, сімейні, фізичні та психологічні наслідки. Вони можуть призвести до депресії, тривоги, розладів харчової поведінки тощо.

Крім того, конфлікт у шлюбі може призвести до погіршення стану здоров'я і ризику виникнення певних захворювань, таких як хвороби серця, а також рак і хронічні болі. Крім того, конфлікти в шлюбі можуть по-різному впливати на сімейне життя, наприклад, знижувати працездатність батьків і сумісність дітей, а також збільшувати кількість конфліктів між усіма членами сім'ї (батьками і дітьми, а також між братами і сестрами).

1.3. Психологічний вплив акцентуацій характеру на подружнє спілкування та регуляцію стосунків

З усіх важливих стосунків у житті людини, шлюбні стосунки залишаються одними з найпоширеніших і найважливіших для її благополуччя (Bloch, Naase, & Levenson, 2014). Це частково пояснюється тим, що оптимальні подружні стосунки не тільки задовольняють потребу в прихильності. Крім того, подружні стосунки зазвичай є інтимними, довірливими, в яких подружжя кохає і піклується одне про одного, що створює глибоке почуття єдності та приналежності (Baumgardner & Crothers, 2014; Compton, 2005; Hindman, 2015). Задоволеність шлюбом означає «ступінь задоволення потреб, очікувань і бажань людини в шлюбі — суб'єктивний стан, який може описати тільки сам чоловік або дружина, особиста загальна оцінка шлюбу» (Erthabor & Ndlovu, 2013, с. 5 487). Подружні пари, які мають високий рівень задоволеності шлюбом, повідомляють про нижчий рівень стресу, краще справляються

з несприятливими умовами життя і, як правило, мають вищий рівень соціальної підтримки порівняно з розлученими особами (Canel, 2013; Shoko, 2011). Крім того, задоволеність шлюбом тісно пов'язана з фізичним здоров'ям та особистим благополуччям; наприклад, було виявлено, що одружені південноафриканські жінки мають перевагу в смертності порівняно з незаміжніми, овдовілими та розлученими жінками (Iafrate, Bertoni, & Donate, 2013; Shoko, 2011). Ефективні навички спілкування в шлюбі позитивно корелюють із задоволеністю шлюбом і вважаються дуже важливими для щасливих подружніх пар (Brown & Brown, 2002; Carroll, Hill, Yorgason, Larson, & Sandberg, 2013; Egeci & Gençöz, 2006; Vorster, 1981; Malouff, Mundy, Galea & Bothma, 2015). Можливим поясненням цього може бути те, що такі фактори, як любов, відданість і довіра, виражаються іншій стороні за допомогою різних засобів комунікації (Stearns, 2014). Альтернативи гетеросексуальним шлюбним стосункам, які зазвичай зустрічаються в суспільствах, також включають (але не обмежуються) гетеросексуальні стосунки, що базуються на співжитті, одностатеві стосунки, одностатеві шлюби та поліаморія (Light & Omori, 2013). На вибір того, який із зазначених варіантів стосунків (або потенційних інших) особи можуть обрати для життя з партнером, може впливати безліч факторів, таких як особиста орієнтація на шлюб. Оскільки існує так багато альтернатив, оцінити їх усі в рамках одного дослідження практично неможливо. Незадоволення шлюбом є основною причиною розлучень (Li & Fung, 2011).

Чотири дослідження посилаються на комунікативну поведінку та діяльність як на взаємозамінні поняття, що пов'язані з високим рівнем задоволеності шлюбом (Dainton, 2015; Thompson-Hayes & Webb, 2008; Weger, 2005; Zarch, Marashi, & Raji, 2014). Результати досліджень свідчать, що подружні пари використовують комунікативну поведінку, щоб підтримувати позитивні міжособистісні стосунки. Це включає такі види діяльності: веселитися та гратися; вербальне та невербальне вираження почуттів; проводити час разом; щодня розмовляти; заохочувати одне одного; проявляти турботу; уникати поведінки, яка може дратувати партнера (Thompson-Hayes & Webb, 2008). Комунікативні дії, такі як невеликі розмови, надання підтримки та досягнення згоди, також були пов'язані із задоволеністю відносинами

(Weger, 2005). Такі ж результати були отримані в іншому дослідженні, яке показало, що більше часу, проведеного разом, також призводить до можливості частіше спілкуватися (Zarch et al., 2014).

Шість досліджень повідомляють про важливість ефективної комунікації в переосмисленні конфліктних ситуацій; включаючи реакції переоцінки та підтвердження (реакція R-R), використання займенників «ми» та техніку «слухач-доповідач». Реакції R-R стосуються зміни ставлення, яка зосереджується на оптимістичних перспективах відповідних напружень. Використання реакції R-R було значною мірою пов'язане з нижчим рівнем загального конфлікту між роботою та сім'єю. Подружжя, яке використовувало цю техніку, за допомогою якої вони розглядали конфлікт з оптимістичної точки зору, вважало, що їхні подружні стосунки характеризуються приємними емоціями. Результати досліджень свідчать, що використання займенників, орієнтованих на «ми», пов'язане з задоволеністю шлюбом та ефективним вирішенням проблем. Інші комунікативні навички, які, як було виявлено, пов'язані з високим рівнем задоволеності шлюбом у конфліктних ситуаціях, включають активну участь, конструктивну комунікацію, комунікативні навички, зниження негативних емоцій та ефективне вирішення проблем. Подружні пари вважали, що їм легше впоратися з напругою у стосунках, коли вони могли активно взаємодіяти один з одним і відчувати певний контроль над стресовим фактором. Основні навички спілкування По-перше, використання займенника «я» мало особливо позитивний ефект, оскільки партнери, які використовували цей займенник, повідомляли про вищий рівень задоволеності шлюбом). По-друге, пари, які надавали взаємне підтвердження (згода, схвалення, прийняття відповідальності та дотримання); сприяння (згода та ласкаві дотики); емоційну підтримку (вираження турботи, заспокоєння, зміцнення та розуміння); та інструментальну підтримку (пропозиція конкретного плану, пропозиція допомоги та конструктивний зворотний зв'язок) сприяли подружній комунікації та високому рівню задоволеності шлюбом 165 задоволеності. Використання цих типів поведінки у взаємодії, спрямованій на підтримку та вирішення конфліктів, підвищувало рівень задоволеності шлюбом у тих, хто отримував таку підтримку (Verhofstadt et al., 2005). Як зазначено, підтвердження

може також використовуватися в конфліктних ситуаціях, тому це також може підпадати під тему ефективної конфліктної взаємодії. По-третє, навички взаємодії, а також комунікація та управління конфліктами (як зазначено на момент укладення шлюбу) передбачали ранню задоволеність шлюбом (Lawrence et al., 2008). Комунікативні навички у зв'язку з афектом Два дослідження розглядали важливість зосередження уваги на навичках та афекті в процесі комунікації з метою підвищення задоволеності шлюбом (Johnson et al., 2005; Lavner & Bradbury, 2010). Зокрема, вплив комунікації на партнера залежить від того, як вона відбувається (коди навичок та афекту), а не від її змісту (Johnson et al., 2005). Афективні коди частини «як» комунікації можуть бути «позитивними» (такими як гумор та інтерес) або «деструктивними» (такими як гнів та смуток). Коди навичок можуть бути «позитивними» (такими як уточнення та згода) та «деструктивними» (такими як знецінення та незгода під час взаємодії з вирішення проблем). Попередні дослідження виявили «позитивні» та «негативні» коди афекту та «позитивні» та «негативні» коди навичок, які дозволяють передбачити темпи та рівні змін у задоволеності шлюбом (Johnson et al., 2005). Ці «позитивні» коди навичок та афекту включають вираження прихильності, зацікавленості/ентузіазму та гумору. Комунікативні навички відіграють важливу роль у рівні задоволеності подружжя шлюбом. Ефективна комунікація у подружніх стосунках відіграє вирішальну роль у забезпеченні високого рівня задоволеності шлюбом. Окрім ефективної комунікації, інші фактори, такі як якість часу, проведеного разом, оптимальне вирішення проблем та навички управління конфліктами, також сприяють високому рівню задоволеності шлюбом.

На сьогоднішній день з'являється все більше досліджень, що зосереджуються на вивченні емоцій та задоволеності шлюбом. Як результат, багато досліджень, що зосереджуються на задоволеності шлюбом, обрали емоційний аспект. Наприклад, деякі дослідження, що зосереджуються на одружених особах, — це дослідження шлюбу, що зосереджуються на емоційному функціонуванні Kurşuncu, & Sümer (2023), когнітивну емоційну регуляцію (Amini et al., 2023), емоційне функціонування сім'ї Kurşuncu & Sümer (2023), емоційну дисрегуляцію та вигорання в шлюбі (Zamani et al., 2023), емоційний розлучення Ghaibi et al (2022), емоційну регуляцію Besharat (2021);

Riahi et al (2020), позитивний резонанс Otero (2020), емоційний інтелект Hajihassani & Sim (2019); Milani et al (2020), емоційно-орієнтована терапія для пар Asadi et al (2020) та емоційне жорстке поводження в дитинстві (Liu et al., 2019). Результати цих досліджень переконливо свідчать про важливість та взаємозв'язок емоцій і задоволеності шлюбом.

Висновки до першого розділу.

Шлюбні відносини – це тип міжособистісних відносин, що включає систему поглядів, орієнтацій, очікувань, стереотипів та інших усталених установок, за допомогою яких подружжя сприймає та оцінює одне одного. як система функціональних відносин і складних ролей та установок між подружжям, що виникають в результаті емоційної, особистісної, значущої та сексуальної взаємодії, заснованої на задоволенні побутових, сексуальних, психологічних та батьківських функцій. Відносини між подружжям базуються на суб'єктивних та об'єктивних факторах: почуттях кохання, турботи, фізичної близькості, сильному емоційному значенні відносин для обох осіб, соціально-економічних факторах (рівень життя, умови життя тощо). Шлюбні відносини зосереджені на виконанні психотерапевтичних, сексуальних, репродуктивних, педагогічних, розважальних, економічних та регуляторних функцій. Для того, щоб шлюбні відносини були задовільними, необхідно, щоб кожен з подружжя мав здатність і бажання ефективно виконувати ці функції та завдання. Соціально-демографічні характеристики подружжя, тривалість шлюбу та участь у певному типі сім'ї визнані важливими ознаками подружніх стосунків. Встановлено, що сімейні стосунки формуються, коли подружжя взаємно задоволене шлюбом.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Обґрунтування вибору методик і вибірки

Мета емпіричного дослідження: визначити, як різні типи акцентуацій особистості впливають на специфіку взаємодії між партнерами у подружжі.

Завдання емпіричного дослідження: 1. Підібрати й обґрунтувати психодіагностичні методики.

2. Сформуувати репрезентативну вибірку.

3. Визначити психологічні особливості акцентуацій характеру у партнерів.

4. Дослідити форми й стилі подружньої взаємодії в парах з різними акцентуаціями.

5. Встановити зв'язок між типом акцентуацій та характером взаємодії в шлюбі.

6. Сформуувати рекомендації щодо оптимізації взаємин у подружніх парах з урахуванням індивідуальних особливостей характеру.

Для визначення типу акцентуації характеру була обрана методика К. Леонграда та Г. Шмишека. Для дослідження індивідуальних особливостей поведінки в конфлікті була обрана методика визначення стилів поведінки у конфліктних ситуаціях К. Томаса. Для визначення різних аспектів сімейної взаємодії були обрані такі методики: опитувальник сімейної адаптації та згуртованості FACES III\IV (Д. Олсона) й опитувальник «Емоційна взаємодія подружжя (ЕВП)» Є. Потапчук та О. Посвістак.

Для формування репрезентативної вибірки була створена авторська анкета, яка дозволила отримати соціально- демографічні показники, які можуть впливати на специфіку взаємодії у подружній парі

В дослідженні прийняли участь 50 осіб (25 подружніх пар) віком від 25 до 55 років, які перебувають у подружніх стосунках більше одного року. В умовах військового положення дослідження проводилось в онлайн форматі, з використанням соціальної мережі Facebook та платформи Google Form. Всі учасники добровільно погодились прийняти участь в дослідженні із дотримання етичних вимог. Статевий склад учасників дослідження представлено на рис. 2.1.

Рис.2.1. Стать учасників дослідження.

Тож, як можна бачити, в дослідженні прийняло участь 25 жінок і 25 чоловіків. Середній вік 36,74 роки.

Віковий склад учасників дослідження з урахуванням статі представлено в таблиці 2.1. та на рисунку 2.2.

Табл. 2.1.

Вік учасників дослідження

Вік	Чоловіки	Жінки
25-35 років	8(32%)	9(36%)
36-45 років	9(36%)	9(36%)
46-55 років	8 (32%)	7 (28%)

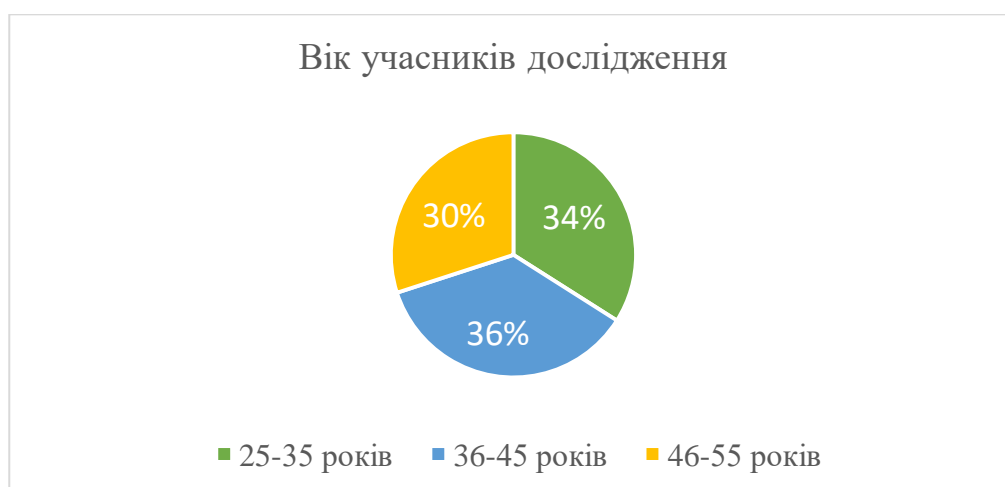

Рис. 2.2. Вік учасників дослідження.

В дослідженні прийняло участь 17(34%) людей у віці 25-35 років, 18 (36%) тих, кому від 36 до 45 років, 15 (30%) людей у віці 46-55 років

В авторську анкету також були включені й інші питання, які дозволяють визначити фактори, які можуть впливати на сімейну взаємодію. Кількість тих, хто перебуває в офіційному чи громадському шлюбі представлено на рисунку 2.3.

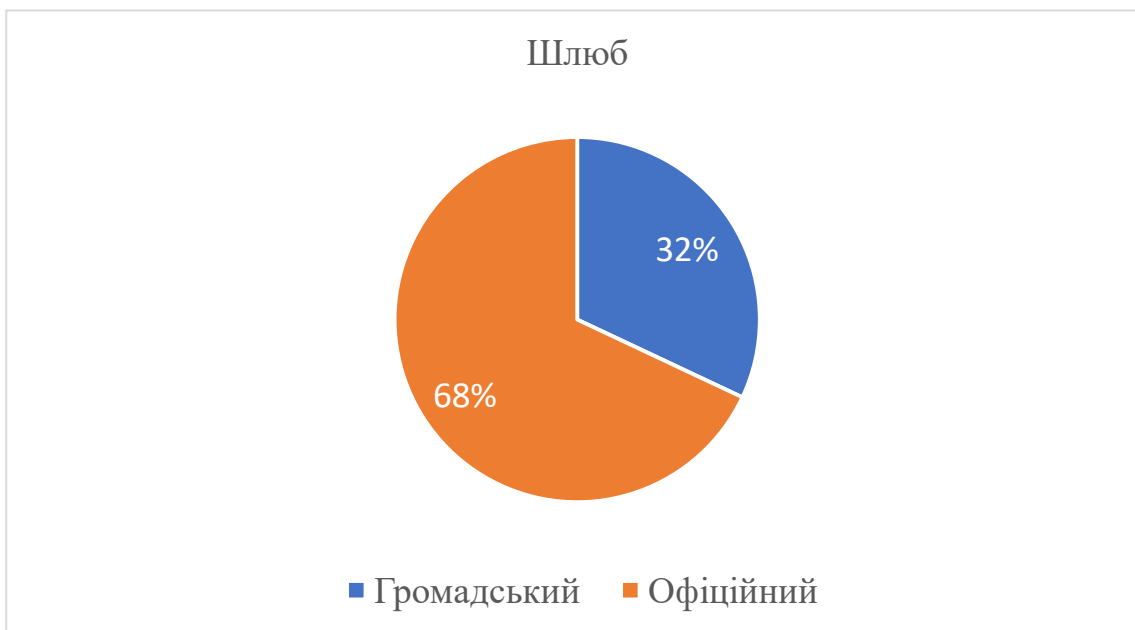

Рис. 2.3. Офіційна реєстрація шлюбу в учасників дослідження

Наявність дітей в учасників дослідження представлена на рисунку 2.4

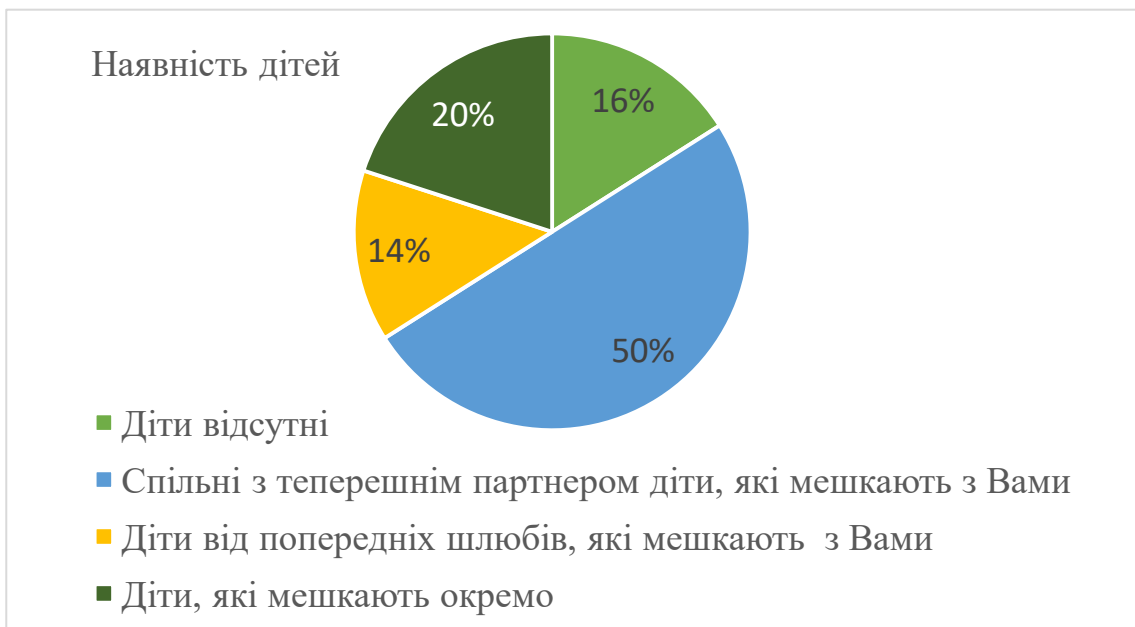

Рис. 2.4. Наявність дітей в учасників дослідження

Фізичне сумісне проживання під час повномасштабного військового вторгнення в Україну представлено на рисунку 2.5.

Рис.2.5. Фізичне проживання учасників дослідження з партнером

Встановлено, що 76% учасників дослідження фізично перебувають в одному просторі, 16% учасників (4 подружніх пари) мешкають в Україні, але в різних містах, 8% (2 подружніх пари) живуть в різних країнах.

Суб'єктивна задоволеність шлюбом в учасників дослідження представлена на рисунку 2.6.

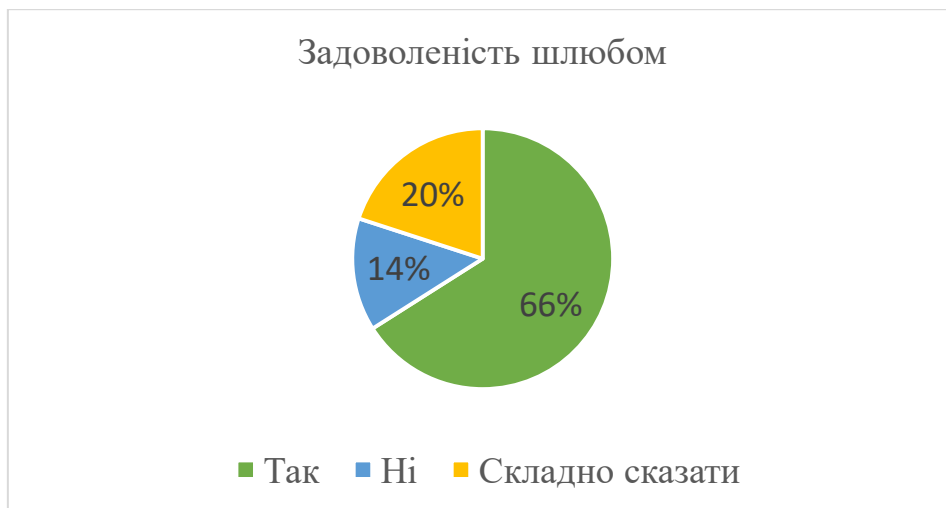

Рис. 2. 6. Суб'єктивна задоволеність шлюбом в учасників дослідження.

Імовірність звернення по психологічну допомогу через сімейні конфлікти до фахівця представлена в таблиці 2.2.

Табл. 2.2.

Звернення до психолога через сімейні конфлікти

	Жінки	Чоловіки
Ні	64%	80%
Збираюсь найближчим часом	12%	4%
Відвідую	16%	8%
Відвідую разом з партнером	8%	8%

2.2. Характеристика діагностичних методик

Для діагностики акцентуйованих типів особистості був використаний *опитувальник Г. Шмішека*. Анкета базується на моделі «акцентуйованої особистості» К. Леонхарда (2000). Згідно з цією моделлю, риси особистості можна розділити на дві групи: основні та доповнюючі. Основних рис набагато менше, але вони складають ядро особистості і визначають її розвиток, адаптацію та психічне здоров'я. Якщо основні риси виражені сильно, вони впливають на всю особистість і в несприятливих соціальних умовах можуть зруйнувати структуру особистості. Цей тест складається з 97 питань, що стосуються 10 типів акцентів (опитувальник не включає екстравертів та інтровертів). 88 питань стосуються безпосередньо акцентуацій, а 9 інших питань визначають чесність (надійність) відповідей.

Для виявлення сімейної адаптації та згуртованості використовуються *опитувальник "Шкала сімейної адаптації та згуртованості" (FACES - 3), авторами якого є Д.Х. Олсон, Дж. Портнер та І. Лаві*. Метод базується на «циркулярній моделі» Д.Г. Олсона. Ця модель охоплює два найважливіші фактори сімейної поведінки: сімейну згуртованість та сімейну адаптацію. Під поняттям «сімейна згуртованість» автори опитувальника FACES-3 розуміють ступінь емоційної прив'язаності членів сім'ї: якщо ця прив'язаність сильніша, члени сім'ї емоційно залежні один від одного, а якщо слабша, то вони самостійні та відокремлені один від одного. Під поняттям «сімейна адаптація» ми розуміємо, наскільки сімейна

система є гнучкою або, навпаки, наскільки жорсткою є адаптація та зміна під впливом стресових факторів.

У "циркулярній моделі" сім'ї розрізняють чотири рівні сімейної згуртованості - від екстремально низького до екстремально-високого. Вони отримали такі назви роз'єднаний, розділений, пов'язаний, і зчеплений. Аналогічно діагностується чотири рівні сімейної адаптації - ригідний, структурований, гнучкий і хаотичний. Автори цього опитувальника виділяють помірні та крайні рівні сімейної згуртованості й адаптації та вважають, що саме збалансовані рівні -показник успішності функціонування сім'ї. Для сімейної згуртованості такими рівнями є розділений і пов'язаний, для сімейної адаптації -структурований і гнучкий. Екстремальні рівні зазвичай розглядаються як проблематичні, що призводять до порушень функціонування сімейної системи. За допомогою комбінування чотирьох рівнів згуртованості та чотирьох рівнів адаптації, можна виділити 16 типів сімейних систем, з яких 4 можна вважати помірними та збалансованими на обох рівнях, а 4 – екстремальними або незбалансованими, оскільки вони мають екстремальні значення на обох рівнях. Решта вісім типів є помірними (помірно збалансованими), оскільки один параметр є екстремальним, а інший – збалансованим. Опитувальник FAGES-3 розроблений таким чином, що дозволяє проаналізувати, як члени сім'ї сприймають свою сім'ю і як вони хочуть її бачити. Різниця між сприйняттям і ідеалом визначає ступінь задоволеності існуючою сімейною системою. Текст опитувальника та інтерпретація результатів представлено в додатку В.

Методика стилів поведінки у конфліктних ситуаціях К. Томаса складається із 30 пар суджень, серед яких респондентам потрібно вибрати найтипівіші характеристики їх поведінки. Автором методики виокремлено такі способи поведінки в конфлікті: - антагонізм (конкуренція) як прагнення досягти задоволення власних інтересів за рахунок інтересів іншого; пристосування як жертвування власними інтересами заради інтересів іншого; компроміс - прагнення до взаємних поступок при спілкуванні в ситуації розбіжності інтересів; уникнення, яке характеризується негайним виходом з конфлікту; співробітництво, коли учасники ситуації приходять до альтернативного рішення, що задовольняє обох.

Опитувальник «Емоційна взаємодія подружжя (ЕВП)» Є. Потапчук та О.

Посвістак — це діагностичний інструмент, який дозволяє визначити особливості подружніх стосунків, чутливість партнера, ставлення до партнера та характер подружньої взаємодії (ознаки морально-психологічної привабливості). Мета опитувальника — виявити ряд психологічних ознак, що відображають характер емоційної взаємодії між подружжям. Анкета містить 66 тверджень, які відображають розуміння ситуації партнера, розуміння причин ситуації, здатність до емпатії, прояв емоцій під час взаємодії з партнером, безумовну прийняття ставлення до себе як до подружжя, емоційний фон взаємодії, зусилля, спрямовані на узгодження дій, надання емоційної підтримки, орієнтацію на ситуацію партнера під час взаємодії, а також здатність впливати на ситуацію партнера. Інструкції щодо методу: оцініть надійність наведених тверджень за шкалою від 1 до 5: «5» – повністю вірно? «4» – здебільшого вірно? «3» – в окремих випадках вірно? «2» – здебільшого не вірно? «1» – повністю не вірно.

2.3. Етапи та процедура дослідження

У відповідності до мети кваліфікаційної роботи, була сформована мета емпіричного дослідження та розроблені завдання для досягнення поставленої мети. Для створення репрезентативної вибірки необхідно розробити анкету, яка дозволить зібрати основні соціально-демографічні показники, а також відповіді на питання про суб'єктивну задоволеність учасників шлюбом та їхнє ставлення до можливої професійної психологічної допомоги для поліпшення сімейних відносин.

Під час військового стану було вирішено провести онлайн-опитування на сторінці Facebook та платформі Google. Були виключені учасники, які були одружені з поточним партнером менше року, а також одностатеві пари. Офіційна реєстрація шлюбу не була обов'язковою умовою, тому в опитуванні могли взяти участь і пари, які проживають разом. Для учасників опитування також було встановлено віковий ценз: віком від 25 до 55 років. Усі відібрані учасники добровільно погодилися взяти участь в опитуванні.

Були підібрані психодіагностичні методики, які дозволять визначити акцентуації характеру учасників, а також проаналізувати різні аспекти сімейної взаємодії, такі як стиль поведінки в конфлікті, рівень сімейної адаптованості й згуртованості, емоційну взаємодію подружжя. Питання опитувальників були оформлені у вигляді анкет на платформі Google Form. Учасники отримали відповідні посилання й в зручний час заповнили ці анкети. Збір даних тривав один місяць.

Результати були оброблені за допомогою описових статистичних методів, що дозволило встановити загальні характеристики у відсотках. Крім того, ми використовували порівняльні статистичні методи, що дозволило виявити відмінності між характеристиками чоловіків і жінок. Для визначення психологічних особливостей сімейної взаємодії у партнерів з різними типами акцентуацій характеру було вирішено розділити учасників на дві групи з урахуванням емоційної лабільності, демонстративності та збудливості, що притаманні деяким типам акцентуацій. І знов, за допомогою порівняльної статистики, зокрема, використання t – критерія Стьюдента було проаналізовано отримані результати. Для встановлення взаємозв'язків між отриманими показниками було проведено кореляційний аналіз Спірмена.

Результати проведеного дослідження було порівняно з попередніми дослідження і психологічними теоріями.

На основі отриманих результатів були розроблені практичні рекомендації щодо покращення сімейної взаємодії партнерів з урахуванням акцентуацій характеру.

Висновки до другого розділу.

Були обрані та обґрунтовані методи, які дозволяють інтегровано досліджувати гендерні відмінності у сімейних взаємодіях. За допомогою соціальної мережі Facebook та платформи Google Form було створено репрезентативну вибірку, що складається з 50 громадян України віком від 25 до 55 років, середній вік яких становить 36,74 роки, 25 чоловіків та 25 жінок. За допомогою анкети, складеної автором, було зібрано додаткові дані, які можуть впливати на сімейні взаємодії.

Було встановлено, що 68% учасників дослідження перебувають в шлюбі, який офіційно зареєстрований і 32% - в громадському. 50% учасників дослідження мають

спільних з теперішнім партнером і мешкають разом, 14% мають дітей від попередніх шлюбів, які проживають разом з учасниками опитування, 20% мають дітей, які проживають окремо, а 16% не мають дітей. 76% учасників опитування проживають разом зі своїм партнером, 8% проживають в різних країнах, 16% проживають в Україні, але окремо. 66% учасників опитування задоволені своїм шлюбом, 14% відчують суб'єктивну незадоволеність своїм шлюбом, 20%- не змогли визначитися. Також, були отримані дані стосовно звернення по психологічну допомогу через сімейні конфлікти до фахівця. З'ясувалося, що 64% жінок і 80% чоловіків не зверталися й не збираються звертатися до психолога, 16% жінок і 8% чоловіків відвідують психолога, при чому, 8% учасників дослідження відвідують психолога разом з партнером.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

3.1. Характеристика профілю акцентуацій характеру в обстежених подружніх парах

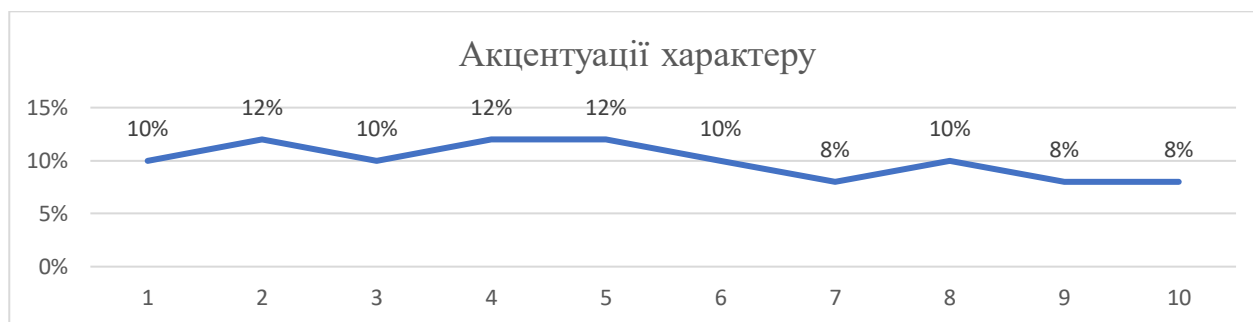
Визначення акцентуацій характеру за допомогою *тесту- опитувальника К. Леонгард- Г. Шмишека*.

Загальні показники акцентуацій характеру представлені в таблиці 3.1 та на рисунку 3.1.

Таблиця 3.1.

Показники типів акцентуацій характеру

Тип акцентуації	Властивість виражена	не Середній вираженості	ступінь	Ознака акцентуації
Демонстративний	29 (58%)	16 (32%)		5 (10%)
Застрягаючий	22 (44%)	22 (44%)		6 (12%)
Збудливий	25 (50%)	20 (40%)		5 (10%)
Гіпертимний	20 (40%)	24 (48%)		6 (12%)
Педантичний	20 (40%)	24 (48%)		6 (12%)
Дистімічний	35 (70%)	10 (20%)		5 (10%)
Тривожно- боязкий	30 (60%)	16 (32%)		4 (8%)
Циклотимічний	30 (60%)	15 (30%)		5(10%)
Екзальтований	31 (62%)	15 (30%)		4 (8%)
Емотивний	22 (44%)	24 (48%)		4 (8%)

1-демонстративний тип, 2- застрягаючий, 3- збудливий, 4-гіпертимний, 5-педантичний, 6-дистімічний, 7-тривожно-боязкий, 8- циклотимічний, 9-екзальтований, 10- емотивний

Рис. 3.1. Акцентуації характеру в учасників дослідження

Як бачимо, серед учасників дослідження зустрічаються всі типи характерів. Найпоширенішими, 12%, були застрягаючий, гіпертимічний та педантичний типи.

Найменш поширеними серед учасників дослідження були тривожно-боязкий, екзальтований та емоційний типи, кожен з яких становив 8%.

На основі емоційної лабільності, ексцентричності, дратівливості або рівноваги, що характерні для окремих типів, учасників дослідження було розділено на дві групи: 1 група – *висока емоційна нестабільність, дратівливість, ексцентричність*, до якої увійшли гіпертимічний тип (6 учасників), збудливий тип (5 учасників), циклотимічний тип (5 учасників) та дистимічний тип (5 учасників), тобто 21 учасник. Решта учасників дослідження увійшли до другої групи (29 учасників).

3.2. Особливості сімейної взаємодії у партнерів з різними типами акцентуацій

Результати опитувальника "Шкала сімейної адаптації та згуртованості" (FAGES – 3, Д.Х. Олсон, Дж. Портнер та І. Лаві).

Показники сімейної згуртованості представлені в таблиці 3.3.

Табл. 3.2.

Сімейна згуртованість

Тип родини	Чоловіки	Жінки
Роз'єднані	6 (24%)	9 (36%)
Розділені	7 (28%)	8 (32%)
Пов'язані	8 (32%)	7(28%)
Зчеплені	4 (16%)	1 (4%)

Візуально показники сімейної згуртованості представлені на рисунку 3.2.

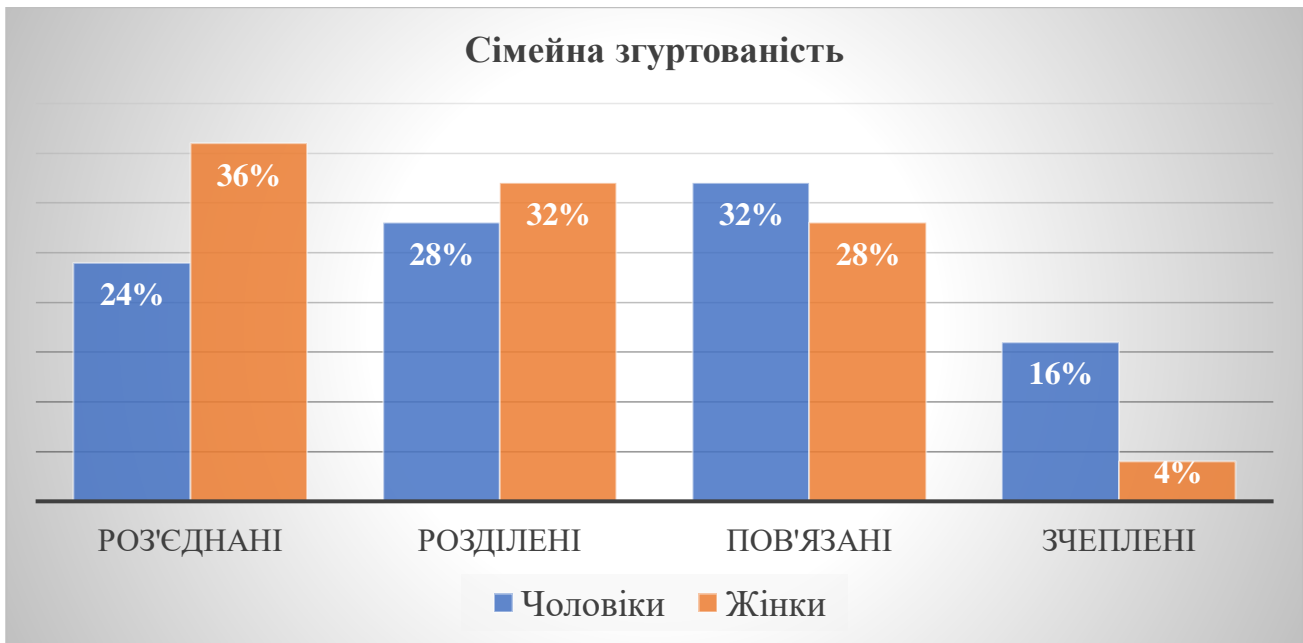

Рис. 3.2. Показники сімейної згуртованості в учасників дослідження

Як видно, показники оптимальної згуртованості сім'ї (розділені та пов'язані) розподілені між чоловіками та жінками рівномірно – 60-60 %. Гендерні відмінності проявляються в крайніх показниках згуртованості сім'ї (роз'єднані та зчеплені). Так, 24 % чоловіків і 36 % жінок вважають власні сімейні стосунки не достатньо близькими в сімейних стосунках, тоді як 16 % чоловіків і лише 4 % жінок вважають свої сімейні стосунки занадто тісними (суцільними). Ці статеві відмінності в показниках сімейної згуртованості є статистично значущими ($p < 0,01$).

Показники сімейної адаптації представлено в таблиці 3.4 та на рисунку 3.3

Табл. 3.3.

Показники сімейної адаптації з урахуванням статі

Тип сімейної адаптації	Чоловіки	Жінки
Ригідний	6 (24%)	5 (20%)
Структурний	9 (36%)	7 (28%)
Гнучкий	7 (28%)	8 (32%)
Хаотичний	3 (12%)	5 (20%)

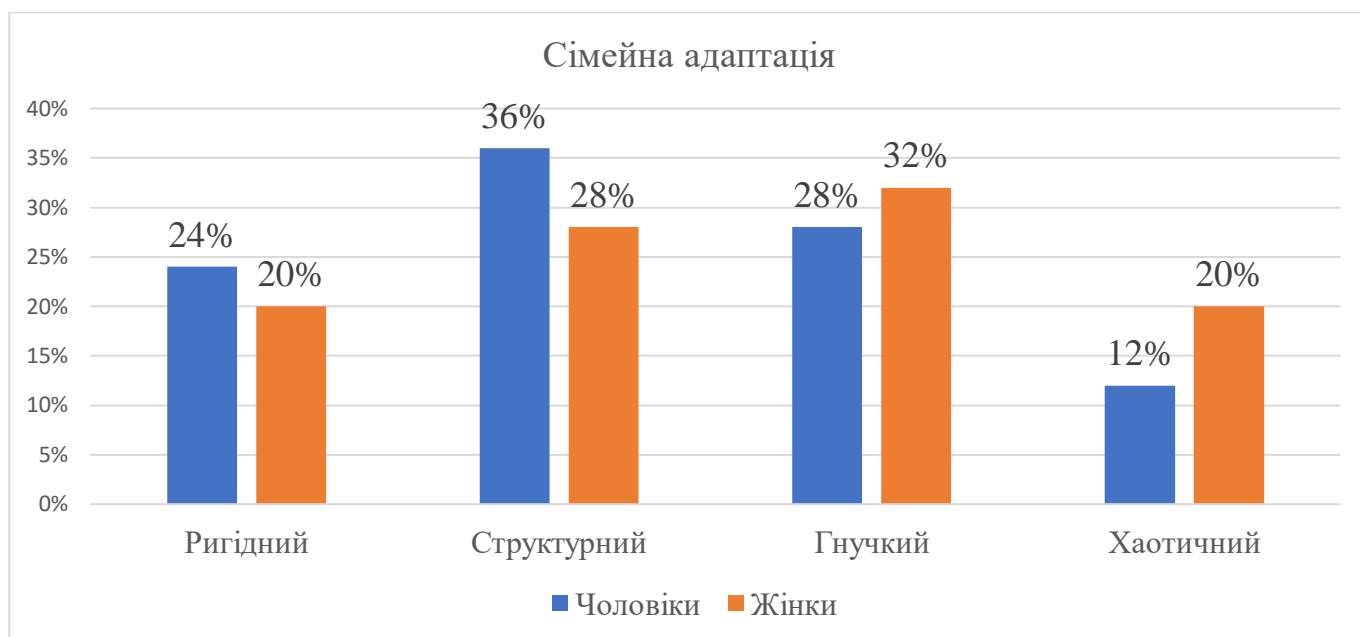

Рис. 3.4. Показники сімейної адаптації

Як бачимо, 64% чоловіків і 60% жінок мають оптимальний тип сімейної адаптації. Водночас існують певні гендерні відмінності. Особливо варто відзначити відмінності між крайніми типами сімейної адаптації (жорстким і хаотичним): у однакової кількості жінок було виявлено жорсткий та хаотичний типи сімейної адаптації (по 20%), тоді як серед чоловіків, які брали участь у дослідженні, чверть мали жорсткий, і лише 12% — хаотичний тип сімейної адаптації. Ці гендерні відмінності в показниках сімейної адаптації є статистично значущими ($p < 0,01$).

Типи сімейної адаптації також було проаналізовано за типами акцентуацій характеру. Результати наведено в таблиці 3.4.

Табл.3.4

Показники сімейної адаптації з урахуванням акцентуацій характеру

Тип сімейної адаптації	Група 1	Група 2
Ригідний	4 (19,1%)	7 (24,1%)
Структурний	4 (19,1%)	12 (41,4%)
Гнучкий	6 (28,5%)	9 (31%)
Хаотичний	7 (33,3%)	1(3,5%)

Отже, як можна бачити, в групі 1 найчастіше визначається хаотичний тип сімейної адаптації (33,3%), тоді як в групі 2-структурний (41,4%). Також, варто звернути увагу, що в групі 1 більше ніж половина учасників (52,4%) мають екстремальні типи сімейної прив'язаності, тоді як другій групі переважна більшість учасників дослідження (72,4%) мають оптимальні типи сімейної адаптації. Відмінності між показниками статистично достовірні, що було перевірено з використанням t-критерію Стьюдента ($p < 0,01$).

Результати оцінки задоволеності сімейним життям представлені в таблиці 3.5. З огляду на те, що на даний момент не існує емпіричних норм для оцінки розбіжності між ідеальною та фактичною ситуацією, було вирішено оцінювати різницю між 1 і 5 балами як показник задоволеності сімейним життям, а різницю між 6 і більше балами – як незадоволеність.

Табл. 3.5.

Показники задоволеності сімейним життям

	Група 1		Група 2	
	1-5	>6	1-5	>6
Різниця між ідеальним та усвідомленим				
Згуртованість	7(33,3%)	14 (66,7%)	18 (62,1%)	11 (37,9%)
Адаптація	9 (42,9%)	12 (57,1%)	19 (65,5%)	10 (34,5%)

Візуально показники задоволеності згуртованістю й адаптацією родини представлені на рисунку 3.5.

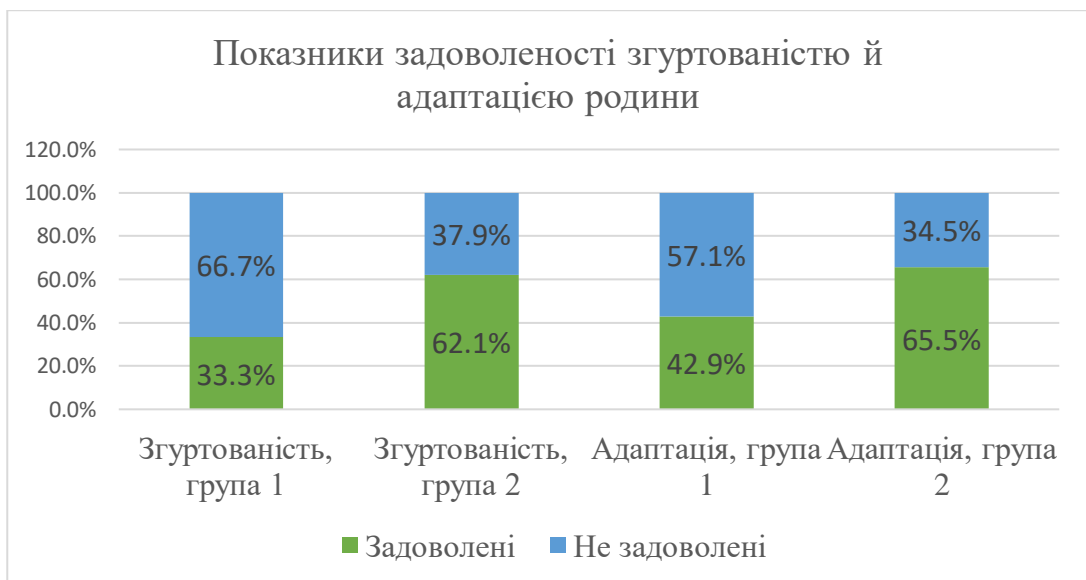

Рис. 3.5. Показники задоволеності сімейним життям.

Тож, як можна бачити, в групі 1 дві третини учасників мають розбіжності між ідеальними та реальними стосунками, тоді як в групі 2, навпаки, більшість учасників дослідження-62,1% вважають, що їхня сім'я достатньо згуртована. В групі 1 лише 42,9% чоловіків та жінок вважають, що адаптаційні можливості їхньої родини відповідають чи майже відповідають ідеальним, тоді як в групі 2 таких людей значно більше- 65,5%. Відмінності між показниками статистично достовірні, що було перевірено з використанням t-критерію Стьюдента ($p < 0,01$).

Середні показники задоволеності учасників дослідження сімейним життям представлені на рисунку 3.6.

Рис. 3.6. Середні показники задоволеності сімейним життям.

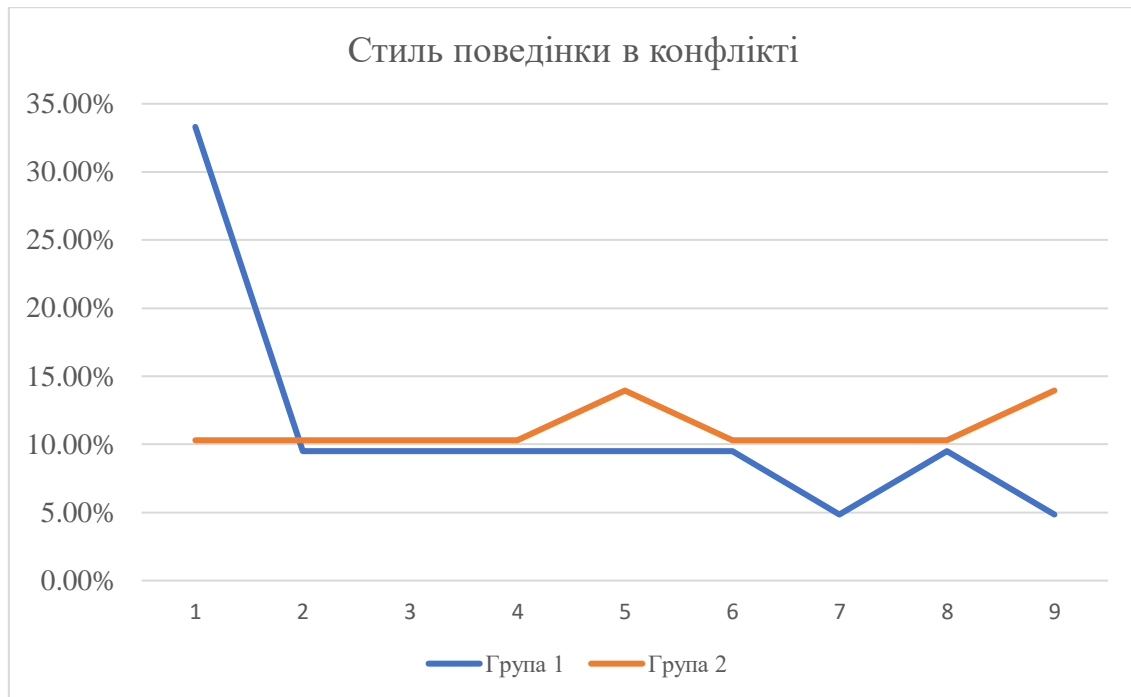
Як бачимо, незважаючи на всі труднощі, 58% учасників опитування задоволені своїм сімейним життям і щасливі у своїй родині. Варто зазначити, що показники, визначені за допомогою психодіагностичних методів, майже збігаються з результатами опитування щодо суб'єктивної задоволеності сімейним життям.

Результати *тесту за методикою К. Томаса і Р. Кілмана «Визначення стилю поведінки в конфліктній ситуації»* представлені в таблиці 3.6. й на рисунку 3.7.

Табл. 3.6

Стили поведінки в конфлікті

Стили поведінки в конфліктній ситуації		Група 1	Група 2
	Суперництво	7(33,3%)	3 (10,3%)
	Співпраця	2 (9,5%)	3 (10,3%)
	Компроміс	2 (9,5%)	3 (10,3%)
	Уникнення	2 (9,5%)	3 (10,3%)
	Пристосування	2 (9,5%)	4 (13,95%)
Використання різних стилів	Компроміс + уникнення	2 (9,5%)	3 (10,3%)
	Співпраця + компроміс	1 (4,85%)	3 (10,3%)
	Уникнення + пристосування	2 (9,5%)	3 (10,3%)
	Компроміс+ пристосування	1 (4,85%)	4 (13,95%)

1-суперництво, 2-співпраця, 3-компроміс, 4-уникнення, 5-приспособування, 6-компроміс+уникнення, 7-співпраця +компроміс, 8-уникнення+приспособування, 9-компроміс+приспособування

Рис 3.7 Стили поведінки в конфліктній ситуації

Тож, як можна бачити, існують суттєві відмінності між стилями поведінки в учасників першої та другої груп. В групі 1 найбільша кількість учасників дослідження -33,3% найчастіше використовують суперництво в конфліктних ситуаціях, при цьому найменше використовуються такі стилі, як співпраця + компроміс й компроміс + приспособування- по 4,85%. В групі 2 всі стилі поведінки в конфлікті використовуються в приблизно однаковому ступені. Також, варто звернути увагу, що серед представників групи 2 лише 10,3% учасників дослідження намагаються завжди бути переможцями й використовують стратегію суперництва. Відмінності між показниками статистично достовірні, що було перевірено з використанням t-критерію Стьюдента ($p < 0,01$).

Результати *методики «Емоційна взаємодія подружжя (ЕВП) Є. Потапчук та О. Посвітак* представлено на рис. 3.8-3.10

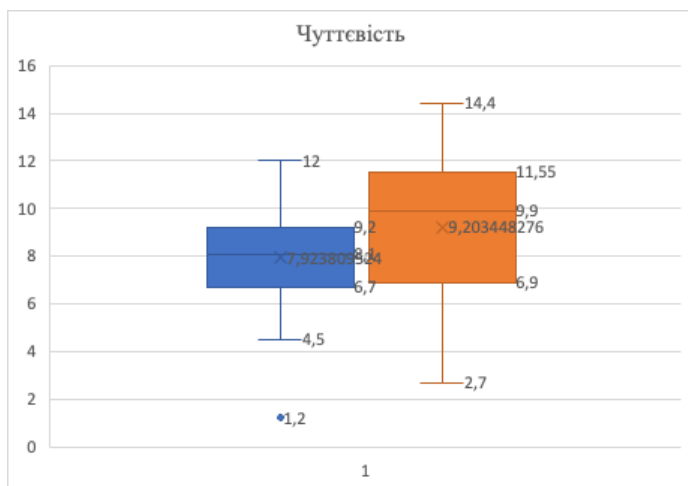

Рис. 3.8 Чуттєвість у подружньому житті

Як можна бачити, в групі 1 загальні показники чуттєвості до емоційних станів партнера нижче, середнє значення $7,92 \pm 1,3$, тоді як в групі 2 середнє значення- $9,2 \pm 2,3$. Також варто звернути увагу, що в обох групах достатньо високий розмах показників, що підтверджує гіпотезу про те, що люди з різними типами акцентуацій мають різну здатність сприймати емоційний стан партнера, розуміти причини виникнення конфлікту та здатність до співпереживання.

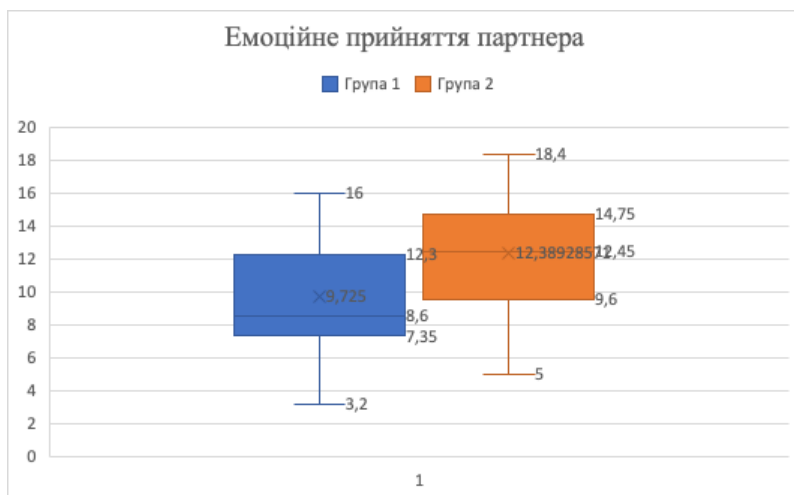

Рис. 3.9 Емоційне прийняття партнера

Отже, показники емоційного прийняття партнера також відрізняються у двох групах. В групі 1 визначені показники, що свідчать про гірше емоційне прийняття партнера - середнє значення $9,73 \pm 2,38$, тоді як в другій групі - $12,39 \pm 2,36$, тобто представники першої групи менше здатні до безумовного прийняття партнера, менше мають почуттів у взаємодії та можуть мати негативніший емоційний фон при взаємодії. В обох групах визначені як дуже високі, так й низькі показники емоційного прийняття партнерів, мають екстремальні типи сімейної прив'язаності.

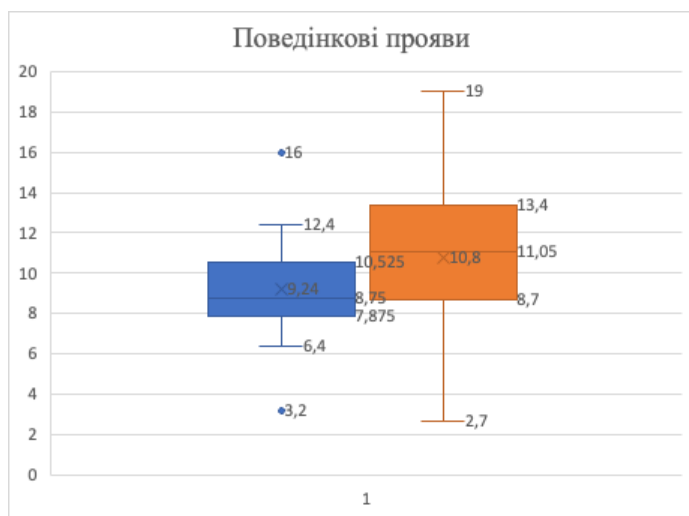

Рис. 3.10 Поведінкові прояви у подружній взаємодії

Визначено, що в групі 1 середнє значення показників у блоці «Поведінкові прояви у подружній взаємодії» $9,24 \pm 1,81$, тоді як групі 2 - $10,8 \pm 2,1$. Тож, представники другої групи більше намагаються узгоджувати свої дії з партнером, частіше та ефективніше надають емоційну підтримку партнеру, більше орієнтуються на стан партнера при взаємодії та краще вміють впливати на стан свого партнера\/-ки.

3.3. Аналіз зв'язку між характерологічними рисами та стилем взаємодії, рівнем конфліктності та задоволеності шлюбом

Для встановлення взаємозв'язків між отриманими показниками був використаний метод кореляційного аналізу за допомогою програми Excel. Попередньо було визначено за допомогою методу Колмогорова-Смирнова рівномірність розподілу даних. Дані розподіляються нерівномірно, тож був використаний кореляційний аналіз Спірмена. Визначено, що:

- На задоволеність шлюбом не впливає наявність чи відсутність дітей, офіційна реєстрація, та відстань між партнерами.
- Було встановлено, що відстань між партнерами погіршує емоційну взаємодію ($r=-0,375$, $p=0,02$).
- Чим краще емоційна взаємодія між партнерами, тим вища задоволеність шлюбом ($r=0,423$, $p=0,02$).
- Чим вище спрямованість на суперництво, чим менше емоційне прийняття партнера ($r=-0,352$, $p=0,02$), та узгодженість дій з партнером ($r=-0,305$, $p=0,03$).

Отже, гіпотеза дослідження: існує статистично значущий зв'язок між типами акцентуацій характеру партнерів та стилем їхньої взаємодії у шлюбі: певні акцентуації (наприклад, емоційна лабільність, збудливість, демонстративність) зумовлюють підвищену конфліктність, тоді як інші (емоційна стабільність, врівноваженість) сприяють гармонії в сімейних стосунках повністю підтверджена. Результати дослідження співпадають з думкою сучасних науковців: люди з такими типами акцентуацій характеру, як гіпертимний, збудливий, циклотімічний та демонстративний мають більш високу конфліктність, що обумовлена жагою суперництва, зниженою чутливістю до почуттів та емоцій інших людей, зокрема, свої партнерів у подружньому житті, небажанням корегувати свою поведінку з урахуванням потреб та інтересів партнерів, мають екстремальні ти прив'язаності та розбіжності між ідеальними та реальними стосунками.

3.4 Практичні рекомендації щодо покращення сімейної взаємодії з урахуванням акцентуацій характеру

Першим кроком у роботі з акцентами є їх визнання та прийняття як невід'ємної частини нашої особистості. Важливо розуміти, що акценти не є вадами, а виразними рисами, які мають як позитивні, так і негативні сторони. Заперечення або відмова від власних рис може призвести до внутрішніх конфліктів, низької самооцінки та проблем у спілкуванні. Прийняття своєї особистості відкриває шлях до самопізнання та особистісного розвитку.

Кожна акцентуація має свої «підводні камені» та небезпечні зони, на які ми повинні звертати увагу та вчасно коригувати. Існують різні стратегії компенсації негативних проявів: оволодіння техніками емоційної саморегуляції, навчання стратегіям конструктивного вирішення конфліктів, тренування рішучості та впевненості в собі, розвиток соціальних навичок і комунікативних здібностей, оволодіння навичками управління стресом, навчання цілепокладання і наполегливості. В цілому, основні стратегії включають розвиток емоційного інтелекту, уваги та соціальних навичок. Також важливо знайти «вихід» – сферу діяльності, яка відповідає характеру і де можливо конструктивно виразити себе.

Кожен характер має свої слабкі та сильні сторони, які можна розвинути в ресурси для особистого розвитку та самореалізації. Усвідомлення та розвиток сильних сторін підвищує самооцінку, зміцнює впевненість у собі та відкриває нові горизонти для самореалізації. Приймаючи свою особистість і розвиваючи свої сильні сторони, люди знаходять внутрішню гармонію і отримують можливість реалізувати свій унікальний потенціал.

Розподіл ролей у сім'ї призводить до певної динаміки в діях членів сім'ї під час сімейних взаємодій. Взаємодія між ролями визначається насамперед зовнішніми або вимушеними правилами поведінки, які дозволяють визначити основні правила поведінки членів сім'ї. Розподіл ролей слід відрізнити від наслідування дітьми моделей поведінки батьків. Розподіл ролей у сім'ї є динамічним явищем, яке змінюється разом із життєвими обставинами.

На розподіл ролей у сім'ї можуть впливати такі фактори, як народження першої або наступної дитини, переїзд, соціальні зміни, наприклад, війна. Існує кілька загальних критеріїв розподілу ролей у сім'ї: по-перше, це тенденція до виконання

певної ролі та пов'язаних з нею завдань; по-друге, прийняття ролі, гармонія з іншими сферами сімейного життя; по-третє, здатність людини задовольняти свої потреби, виконуючи цю роль. Найважливіші характеристики сімейних ролей такі:

- сімейні ролі доповнюють одна одну, не суперечать ролям інших членів сім'ї
- повнота: логічні, послідовні та обґрунтовані ролі. Повнота сімейних відносин, обґрунтованість ролей, процесів і дій, узгодженість сімейних подій з іншими членами сім'ї, гармонія між очікуваннями щодо виконання визначеної ролі.
- поведінкова адаптивність: взаємна адаптація до виконання ролі та пристосування до ситуації (адаптивність)
- усвідомленість власних дій: узгодженість певної ролі та ситуації, здатність передбачати наслідки ситуації, що виникають у результаті виконання поведінкових або асоціативних аспектів ролі.

Взаємна повага важлива для сімейного затишку. Прийміть кохану людину такою, яка вона є: її переконання, інтереси та світогляд не повинні викликати негативних почуттів. Без цього неможливо побудувати стабільні стосунки. Не намагайтеся змінити поведінку дорослої людини і не звинувачуйте її постійно. Будьте терпимішими один до одного.

Довіра — це перевірений спосіб збереження сімейних стосунків. Важливо знати, що про будь-яку проблему можна поговорити з близькою людиною, яка зрозуміє, підтримає і допоможе, і не буде обговорювати це з іншими.

Не обмежуйте свободу інших. Шлюб — це відповідальність, але кожен має право на особистий простір і хобі, які не можна порушувати.

Висновки до третього розділу

В учасників дослідження виявлені всі типи акцентуацій характеру. Найбільше по 12% представлені застрягаючий, гіпертимний та педантичний типи. Найменше в учасників дослідження виявлено тривожно- боязкий, екзальтований та емотивний типи акцентуацій-по 8%.

В залежності від рівня емоційної лабільності, демонстративності, збудливості чи врівноваженості, які притаманні тому чи іншому типу акцентуацій учасники

дослідження були розділені на дві групи: група 1 -*висока емоційною лабільність, збудливість, демонстративність*, до якої були включені учасники дослідження, які мають гіпертимний тип, збудливий тип, циклотімічний тип, демонстративний тип - 21 учасник. Інші учасники дослідження віднесені до другої групи (29 учасників).

Показники оптимальної сімейної згуртованості (розлучені та пов'язані) при рівній кількості чоловіків і жінок – 60-60 %. Встановлено відмінності між статями в крайніх показниках сімейної згуртованості (розлучені та пов'язані). Так, було виявлено розлучення в сімейних стосунках у 24 % чоловіків і 36 % жінок, тоді як 16 % чоловіків і лише 4 % жінок вважають свої сімейні стосунки надто тісними (пов'язаними). У першій групі переважно виділяють хаотичний тип сімейної адаптації (33,3 %), тоді як у другій групі виділяють структурований тип (41,4 %). В групі 1 більше ніж половина учасників (52,4%) мають екстремальні типи сімейної прив'язаності, тоді як другій групі переважна більшість учасників дослідження (72,4%) мають оптимальні типи сімейної адаптації. Дві третини учасників з високою емоційною лабільністю та збудливістю мають розбіжності між ідеальними та реальними стосунками, тоді як в групі 2, навпаки, більшість учасників дослідження- 62,1% вважають, що їхня сім'я достатньо згуртована. В групі 1 лише 42,9% чоловіків та жінок вважають, що адаптаційні можливості їхньої родини відповідають чи майже відповідають ідеальним, тоді як в групі 2 таких людей значно більше- 65,5%. Незважаючи на всі труднощі, 58% учасників опитування задоволені своїм сімейним життям і щасливі у своїй родині. Варто зазначити, що показники, визначені за допомогою психодіагностичних методів, майже збігаються з результатами опитування щодо суб'єктивної задоволеності сімейним життям.

Встановлено, що існують суттєві відмінності між стилями поведінки в конфлікті учасників першої та другої груп. В групі 1 найбільша кількість учасників дослідження -33,3% найчастіше використовують суперництво в конфліктних ситуаціях, при цьому найменше використовуються такі стилі, як співпраця + компроміс й компроміс + пристосування- по 4,85%. В групі 2 всі стилі поведінки в конфлікті використовуються в приблизно однаковому ступені. Також, варто звернути

увагу, що серед представників групи 2 лише 10,3% учасників дослідження намагаються завжди бути переможцями й використовують стратегію суперництва.

Визначено, що учасники з високою емоційною лабільністю, демонстративністю мають нижчі показники чуттєвості до емоційних станів партнера ($7,92 \pm 1,3$ проти $9,2 \pm 2,3$ в другій групі), менше емоційно приймають партнера ($9,73 \pm 2,38$, тоді як в другій групі - $12,39 \pm 2,36$), мають складнощі з узгодженням власної поведінки з емоційним станом партнера ($9,24 \pm 1,81$, проти $10,8 \pm 2,1$ у другій групі). Також варто звернути увагу, що в обох групах достатньо високий розмах показників, що підтверджує гіпотезу про те, що люди з різними типами акцентуацій мають різну здатність сприймати емоційний стан партнера, розуміти причини виникнення конфлікту та здатність до співпереживання.

Для встановлення взаємозв'язків між отриманими показниками був використаний метод кореляційного Спірмена. Визначено, що: на задоволеність шлюбом не впливає наявність чи відсутність дітей, офіційна реєстрація, та відстань між партнерами; відстань між партнерами погіршує емоційну взаємодію, чим краще емоційна взаємодія між партнерами, тим вища задоволеність шлюбом; чим більше особистість спрямована на суперництво, чим менше емоційне прийняття партнера та узгодженість дій з емоційним станом партнера. Гіпотеза дослідження: існує статистично значущий зв'язок між типами акцентуацій характеру партнерів та стилем їхньої взаємодії у шлюбі: певні акцентуації (наприклад, емоційна лабільність, збудливість, демонстративність) зумовлюють підвищену конфліктність, тоді як інші (емоційна стабільність, врівноваженість) сприяють гармонії в сімейних стосунках повністю підтверджена. Результати дослідження співпадають з думкою сучасних науковців. Розроблені практичні рекомендації щодо покращення сімейної взаємодії з урахуванням акцентуацій характеру.

ВИСНОВКИ

З усіх стосунків у житті людини шлюб залишається одним із найпоширеніших і найважливіших для її благополуччя. Це частково можна пояснити тим, що щасливий шлюб не тільки задовольняє потребу в коханні. Крім того, шлюбні стосунки зазвичай є близькими та довірчими, де подружжя кохає та піклується одне про одного, що створює глибоке почуття єдності та приналежності. Шлюбна задоволеність означає «ступінь задоволення потреб, очікувань і бажань людини в шлюбі — суб'єктивний стан, який може описати тільки сам подружжя, загальна особиста оцінка шлюбу». Подружні пари з високим рівнем задоволеності шлюбом повідомляють про нижчий рівень стресу, краще справляються з несприятливими життєвими ситуаціями та загалом мають вищий рівень соціальної підтримки порівняно з розлученими людьми.

Важливими факторами життєздатності сім'ї є здатність до адаптації, згуртованість сім'ї, хороша комунікація та ефективне управління фінансами. Гнучкість, яка полягає в умінні враховувати мінливі ситуації та адаптувати свої стратегії відповідно до потреб, є важливою для збереження життєздатності сім'ї. Функціонування сім'ї пов'язане з благополуччям у періоди серйозних потрясінь, таких як стихійні лиха. Життєздатність сім'ї посилюється захисними факторами (які сприяють адаптації, підтримують цілісність і функціонування та сприяють розвитку) та змінними життєздатності (які сприяють здатності до адаптації або відновлення після кризи). Ці змінні можуть посилити здатність сім'ї разом долати кризи та труднощі.

Встановлено, що акцентуації характеру є екстремальними проявами нормального функціонування, при яких певні риси характеру надмірно посилюються, що призводить до вибіркової чутливості до певних типів психогенних впливів, незважаючи на те, що до інших вони виявляють хорошу або навіть підвищену стійкість. З усіма типами тональних розладів пов'язані специфічні основні, суттєві, інструментальні та рефлексивні комунікативні труднощі, які проявляються у негативному самосприйнятті або негативному сприйнятті партнера, труднощами в плануванні комунікації, ускладнюють узгодження планів і намірів з іншими людьми,

перешкоджають взаєморозумінню, негативно впливають на процеси впливу та взаємодії, перешкоджають адекватному самовираженню та рефлексії. Сьогодні існують різні типології цих ознак. Найвідоміші класифікації — класифікація Карла Леонарда та Андрія Лічко.

За допомогою соціальної мережі Facebook та платформи Google Form була сформована репрезентативна вибірка, до якої увійшли 50 громадян України у віці дорослого віку; половина чоловіків та половина жінок. Також, за допомогою авторської анкети, були отримані додаткові дані, які можуть впливати на сімейну взаємодію. Було встановлено, що дві третини учасників дослідження перебувають в шлюбі, який офіційно зареєстрований. Половина учасників дослідження мають спільних з теперішнім партнером і мешкають разом, кожна шоста пара має дітей від попередніх шлюбів, що живуть разом з учасниками дослідження. Переважна більшість учасників опитування проживають разом зі своїм партнером, також є партнери, які проживають в різних країнах, або в різних містах України. Дві третини учасників опитування задоволені своїм шлюбом. Також, були отримані дані стосовно звернення по психологічну допомогу через сімейні конфлікти до фахівця. З'ясувано, що переважна більшість, незалежно від статі чоловіків не зверталися й не збираються звертатися до психолога.

В учасників дослідження виявлені всі типи акцентуацій характеру. Найбільше представлені застрягаючий, гіпертимний та педантичний типи. Найменше в учасників дослідження виявлено тривожно- боязкий, екзальтований та емотивний типи акцентуацій.

В залежності від рівня емоційної лабільності, демонстративності, збудливості чи врівноваженості, які притаманні тому чи іншому типу акцентуацій учасники дослідження були розділені на дві групи: в одній групі, хто має *високу емоційну лабільність, збудливість, демонстративність*, - учасники дослідження, які мають гіпертимний тип, збудливий тип, циклотімічний тип, демонстративний тип. Інші учасники дослідження віднесені до другої групи.

Більшість чоловіків і жінок, які прийняли участь в дослідженні мають оптимальні показники сімейної згуртованості (розділеної та згуртованої). Гендерні

відмінності були виявлені в крайніх показниках сімейної згуртованості (роз'єднаної та згуртованої). Так, жінки більше відзначають розрив сімейних стосунків, тоді як чоловіки вважають свої сімейні стосунки надто тісними (залежними). У першій групі тип сімейної адаптації є переважно хаотичним, тоді як у другій – структурним. В першій групі більше ніж половина учасників мають екстремальні типи сімейної прив'язаності, тоді як другій групі переважна більшість учасників дослідження мають оптимальні типи сімейної адаптації. Дві третини учасників з високою емоційною лабільністю та збудливістю мають розбіжності між ідеальними та реальними стосунками, тоді як в другій групі, навпаки, більшість учасників дослідження вважають, що їхня сім'я достатньо згуртована. В першій групі менше половини чоловіків та жінок вважають, що адаптаційні можливості їхньої родини відповідають чи майже відповідають ідеальним, тоді як в другій групі таких – дві третини учасників.

Встановлено, що існують суттєві відмінності між стилями поведінки в конфлікті учасників першої та другої груп. В першій групі найбільша кількість учасників дослідження найчастіше використовують суперництво в конфліктних ситуаціях, при цьому найменше використовуються такі стилі, як співпраця + компроміс й компроміс + пристосування. В другій групі - всі стилі поведінки в конфлікті використовуються в приблизно однаковому ступені.

Визначено, що учасники з високою емоційною лабільністю, демонстративністю мають нижчі показники чуттєвості до емоційних станів партнера, менше емоційно приймають партнера, мають складнощі з узгодженням власної поведінки з емоційним станом партнера. Також варто звернути увагу, що в обох групах достатньо високий розмах показників, що підтверджує гіпотезу про те, що люди з різними типами акцентуацій мають різну здатність сприймати емоційний стан партнера, розуміти причини виникнення конфлікту та здатність до співпереживання.

Для визначення взаємозв'язку між отриманими показниками було застосовано метод кореляції Спірмена. Було встановлено, що: на задоволеність шлюбом не впливає наявність або відсутність дітей, офіційна реєстрація та відстань між партнерами; відстань між партнерами погіршує емоційну взаємодію, чим краще

емоційна взаємодія між партнерами, тим вища задоволеність шлюбом; чим більше особистість спрямована на суперництво, чим менше емоційне прийняття партнера та узгодженість дій з емоційним станом партнера. Гіпотеза дослідження: існує статистично значущий зв'язок між типами акцентуацій характеру партнерів та стилем їхньої взаємодії у шлюбі: певні акцентуації (наприклад, емоційна лабільність, збудливість, демонстративність) зумовлюють підвищену конфліктність, тоді як інші (емоційна стабільність, врівноваженість) сприяють гармонії в сімейних стосунках повністю підтверджена. Результати дослідження співпадають з думкою сучасних науковців. Розроблені практичні рекомендації щодо покращення сімейної взаємодії з урахуванням акцентуацій характеру.

В складних умовах сьогодення проблема стосунків між партнерами в шлюбі та вплив на сімейну взаємодію різних факторів, зокрема акцентуацій характеру, потребує подальших теоретичних розвідок та практичних напрацювань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондарчук О.І. Психологія сім'ї: Курс лекцій. Київ. МАУП, 2001.96 с.
2. Бочаріна Н., Михайленко Н. Акцентуації характеру та їх вплив на поведінку підлітків. Молодий вчений. 2017. № 11. С. 785–788.
3. Бужинська С.М. ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ ІЗ ЗАХИСНИМИ МЕХАНІЗМАМИ ПСИХІКИ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ, Габітус, випуск 33, 2022, С.41-45
4. Глушман М. Особливості акцентуації характеру у підлітковому віці. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. 2021. Вип. 26. С. 51–58.
5. Кириленко Т. С. Психологія: емоційна сфера особистості: Навч. посібник. –Київ. Либідь, 2007. – С. 256.
6. Жиліна О. Прояв типів акцентуацій характеру у юнаків та дівчат. Журнал наукових публікацій аспірантів та докторантів. URL: <http://jurnal.org/articles/2018/psih5.html>
7. Леонгард К. Акцентуовані особистості. Київ. 2001. 375 с.
8. Лисенкова І.П., Бурячок А.В. Вплив акцентуацій характеру підлітків на поведінку в конфліктних ситуаціях. Габітус. Вікова та педагогічні психологія. 2022. Випуск 42. С. 64–68.
9. Михайлишин У. Б., Юхименко І. В. АКЦЕНТУАЦІЇ ХАРАКТЕРУ ТА КОНФЛІКТНА ПОВЕДІНКА ПІДЛІТКІВ, Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2024,психологія, випуск 1, С. 86-91
10. Молода сім'я: проблем та умови її становлення / За ред. проф. А.Й. Капської, - К.: ДЦССМ, 2003. - 184 с.
- 11.Павелків Р. В. Загальна психологія. К. : Кондор, 2012. 570 с.
- 12.Палій А. А. Диференціальна психологія : навч. посіб. / А. А. Палій. - Київ: Академвидав, 2010, 315с.
- 13.Півень М. А. Структурні особливості емоційної зрілості особистості. дис. канд. пед. наук: 19.00.01 – загальна психологія, історія психології. Харків, 2016. 244 с

14. Поліщук В.М., Ільїна Н.М., Поліщук С.А. та ін. Психологія сім'ї. Навч. посібник. К.: Університетська книга, 2021. 282 с.
15. Помиткіна Л.В., Злагодох В.В., Хімченко Н.С., Погорільська Н.І. Психологія сім'ї. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2010. – 270 с.
16. Потапчук Є. М. Психологічна діагностика шлюбного потенціалу та міжособистісної сумісності з партнером : довідник сімейного психолога. Хмельницький : Видавництво «PolyLux design & print», 2020. 36 с.
17. Психологія сімейних взаємин. Навчальний посібник [за заг. редакцією М.С. Корольчука]. К.: Ніка-центр, 2012. 296 с
18. Психологічна допомога сім'ї. Навчальний посібник [за заг. редакцією З.Г. Кісарчук]. К.: Главник, 2006. 160 с.
19. Руденок А. І. Формування у майбутніх психологів готовності до запобігання та подолання сімейних конфліктів : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2014. 306 с.
20. Седих К. В. Психологія сім'ї : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2015. 192 с.
21. Семьонкіна І. А. Подружня дезадаптація при порушенні функцій сім'ї та її психологічна корекція : автореф. дис. ... канд. психолог. наук. Київ, 2001. 16 с.
22. Скільки пар розлучилось під час війни - статистика за 2022 рік | Українська правда Життя (pravda.com.ua) <https://life.pravda.com.ua/society/2023/02/8/252748/>
23. Скрипченко О.В. Загальна психологія: Підручник /О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін..- К.: Либідь, 2015. - 464 с.
24. Столярчук О. А. Психологія сучасної сім'ї : навч.посіб. Кременчук: ПП Щербатих О. В., 2015. 136 с
25. Стосунки під час війни. Як відстань впливає на шлюб?® | Новини Харкова та України - АТН (atn.ua)
26. Тест Томаса – типи поведінки в конфлікті. ПСИХОЛОГІС. URL: http://psychologis.com.ua/test_tomasa_-_tipy_povedeniya_v_konflikte.htm

27. Титаренко Т.М. Як будувати власне майбутнє: життєві завдання особистості : монографія / за заг. наук. ред. Т.М. Титаренко ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. 512 с
28. Федоренко Р. П. Психологія сім'ї : навч. посіб. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. 364 с.
29. Хавула Р. М. Психологічні особливості подружньої сумісності / Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих учених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич : Посвіт, 2012. Вип. 3. С. 258–267.
30. Чайковська О.М. Вплив акцентуацій характеру на девіантну поведінку підлітків. Збірник наукових праць К:ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України. Проблеми сучасної психології. 2010. Випуск 9. С. 725–735.
31. Чепмен Г. П'ять ознак доброї сім'ї. Львів : Свічадо, 2014. 270 с
32. Шиделко А. В. Етика і психологія сімейного життя: навчально- методичний посібник (для ПТНЗ). Львів: ЛНПЦПТО, 2009. 132
33. [Aponte C. Anatomy of a Marital Conflict | https://www.psychologytoday.com/us/blog/a-marriage-of-equals/202106/anatomy-of-a-marital-conflict](https://www.psychologytoday.com/us/blog/a-marriage-of-equals/202106/anatomy-of-a-marital-conflict)
34. Canel, A . N . (2013) . The development of the Marital Satisfaction Scale (MSS) . Educational Sciences: Theory and Practice, 13(1), 97–117
35. CHARACTER ACCENTUATION AND METHODS FOR ITS NORMALIZATION. (2024). *Academicia Globe: Inderscience Research* , 5(11), 1-4. <https://agir.academiascience.org/index.php/agir/article/view/1602>
36. [Character Accentuations: 11 Types and Their Influence https://psihologonline.pro/en/what-are-character-accentuations/](https://psihologonline.pro/en/what-are-character-accentuations/)
37. [Conflict in marriage: Implications for working with couples https://www.researchgate.net/publication/228587237_Conflict_in_marriage_Implications_for_working_with_couples](https://www.researchgate.net/publication/228587237_Conflict_in_marriage_Implications_for_working_with_couples)

38. Emotions in Marital Conflict Interactions: Empathic Accuracy, Assumed Similarity, and the Moderating Context of Depressive Symptoms - https://www.researchgate.net/publication/51796727_Emotions_in_marital_conflict_interactions_Empathic_accuracy_assumed_similarity_and_the_moderating_context_of_depressive_symptoms
39. Jane R. Rosen-Grandon, Jane E. Myers, Jane E. Myers The Relationship Between Marital Characteristics, Marital Interaction Processes, and Marital Satisfaction 2004 Journal of counseling and development: JCD 82(1) <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/j.1556-6678.2004.tb00286.x>
40. Hartman H. Ego Psychology and Problem of Adaptation. N.Y., 1958., 13- 17.
41. Kobus du Plooy and Ronél de Beer Effective interactions: Communication and high levels of marital satisfaction Journal of Psychology in Africa, 2018 Vol. 28, No. 2, 161–167, <https://doi.org/10.1080/14330237.2018.1435041>
42. Marital conflict among couples: The case of Durbete town, Amhara Region, Ethiopia (tandfonline.com)
43. Meaza, M. (2014). *Sources of Marital Conflict, the Relationship between conflict Resolution Mechanisms and Marital satisfaction among Married People*. Jemo-1, Addis Ababa, Addis Ababa University. [Google Scholar]
44. Panteleeva O. Interrelation between Character Accentuations and Defense Mechanisms in University Students Academic Journal of Interdisciplinary Studies 13(1):75,2024 https://www.researchgate.net/publication/377195643_Interrelation_between_Character_Accentuations_and_Defense_Mechanisms_in_University_Students
45. Prueksaritanond, S., Tubtimtes, S., Pumkopol, T., Prueksaritanond, S. and Bhatanaprabhabhan, D. (2015). Prevalence and Consequences of Spouse Conflict in Primary Car, BJM 1(1), 26–35. [Google Scholar]
46. Relationships Between Emotional Regulation and Marital Satisfaction Solehah Binti Roslan, Suzana Mohd Hoesni & Nor Azzatunnisak Mohd Khatib INTERNATIONAL JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH IN BUSINESS AND SOCIAL SCIENCES Vol. 13, No. 12, 2023, P.270-277

https://www.researchgate.net/publication/376335827_Relationships_Between_Emotional_Regulation_and_Marital_Satisfaction

47. Schachter, S., & Singer, J. (1962). Cognitive, Social, and Physiological Determinants of Emotional State. *Psychological Review*, 69 (5), 379-399.
48. Shi, Y., & Whisman, M. A. (2023). Marital satisfaction as a potential moderator of the association between stress and depression. *Journal of Affective Disorders*, 327, 155-158.
49. The Concept of Family Resilience: Crisis and Challenge
<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/9111709/>
50. Zapeka Yana and Tereshchenko Kristina CHARACTERISTICS OF THE EMOTIONAL INTELLIGENCE OF YOUNG PEOPLE WITH DIFFERENT ACCENTUATIONS OF CHARACTER. 2023. *Socialization & Human Development journal* 2. DOI 10.37096/SHDISJ 23-1.2-0013

АНОТАЦІЯ

Петрович А.О. Психологічні особливості сімейної взаємодії у партнерів з різними акцентуаціями характеру.

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню психологічних особливостей сімейної взаємодії у партнерів з різними акцентуаціями характеру, розкриваючи те, як задоволеність шлюбом, рівень сімейної згуртованості, здатність до адаптації, комунікація та емоційна взаємодія пов'язані з акцентуаціями характеру.

Шлюбна задоволеність визначається як ступінь задоволення потреб, очікувань і бажань, пов'язана з нижчим рівнем стресу та кращим подоланням життєвих ситуацій. Життєздатність сім'ї залежить від адаптації, згуртованості, комунікації, гнучкості та захисних факторів.

Акцентуації характеру описані як екстремальні прояви нормального функціонування, що зумовлюють вибіркочувливість і комунікативні труднощі, негативне самосприйняття та труднощі узгодження намірів. Виявлено різні типи акцентуацій, серед яких найбільш представлені застрягаючий, гіпертимний і педантичний. Учасники з високою емоційною лабільністю та збудливістю мають розбіжності між ідеальними та реальними стосунками, хаотичний тип адаптації та переважно використовують суперництво в конфлікті. Інші учасники мають структурний тип адаптації, оптимальні показники сімейної взаємодії та рівномірне використання стилів поведінки.

Показано, що відстань між партнерами погіршує емоційну взаємодію, а краща емоційна взаємодія підвищує задоволеність шлюбом. Підтверджено, що емоційна лабільність, збудливість і демонстративність зумовлюють підвищену конфліктність, тоді як емоційна стабільність і врівноваженість сприяють гармонії. Наголошено на потребі подальших теоретичних і практичних напрацювань щодо сімейної взаємодії.

Ключові слова: Акцентуації характеру, шлюб, адаптація, згуртованість, конфліктність, емоційна взаємодія.

ANOTATION

Petrovych Alina. Psychological features of family interaction in partners with different accentuations of character.

This study investigates psychological features of family interaction between partners with different accentuations of character, investigating how marital satisfaction, the level of family cohesion, the ability to adapt, communication and emotional interaction are related to character accentuations.

Marital satisfaction is defined as the degree of satisfaction of needs, expectations and desires, associated with a lower level of stress and better overcoming of life situations. The viability of the family depends on adaptation, cohesion, communication, flexibility and protective factors.

Accentuations of character are described as extreme manifestations of normal functioning, causing selective sensitivity and communication difficulties, negative self-perception and difficulties in coordinating intentions. There have been identified different types of accentuations, stuck, hyperthymic and pedantic types of accentuations are the most represented. Participants with high emotional lability and excitability have discrepancies between ideal and real relationships, a chaotic type of adaptation and mainly use rivalry in conflict. Other participants have a structural type of adaptation, optimal indicators of family interaction and uniform use of behavioral styles.

It has been shown that the distance between partners worsens emotional interaction, and better emotional interaction increases marital satisfaction. It has been confirmed that emotional lability, excitability and demonstrativeness cause increased conflict, while emotional stability and balance contribute to harmony. It is important to investigate the family interaction for further theoretical and practical developments.

Keywords: Accentuations of character, marriage, adaptation, cohesion, conflict, emotional interaction.